

Jutekärret

Träkonstruktioner i en våtmark vid Anundshög

Forskningsgrävning

Fornlämning Västerås 431

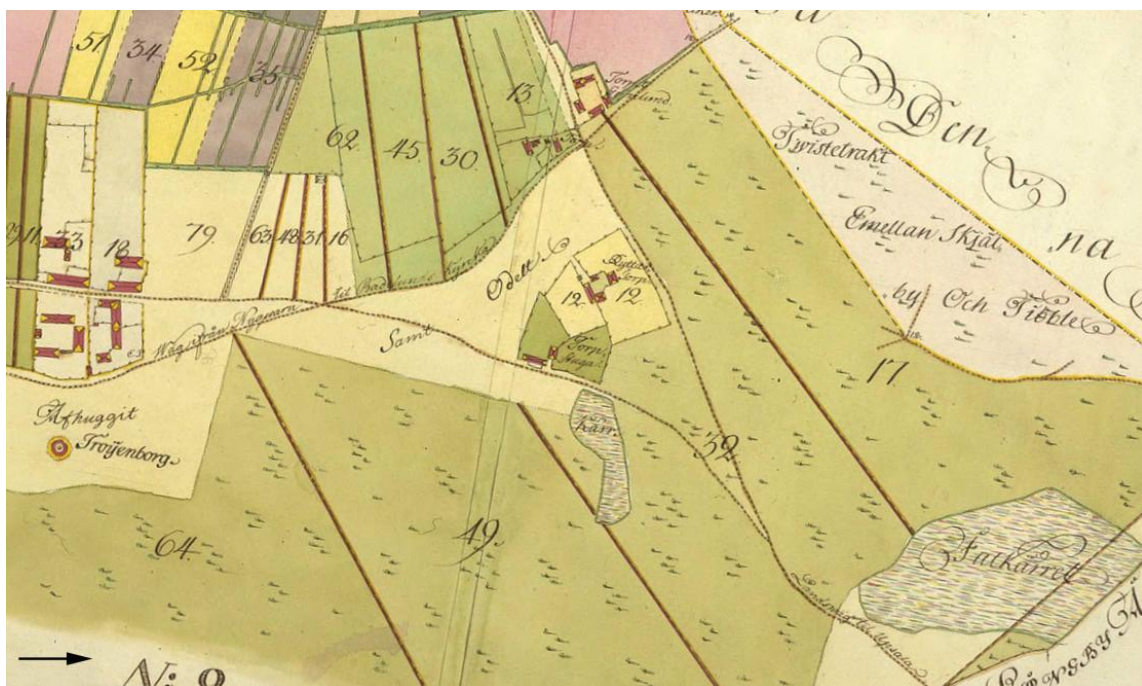
Tibble 3:1

Badelunda socken

Västerås kommun

Västmanland

Ulf Alström, Anna Arnberg, Stefan Elgh & Christina Svensson

Jutekärret

Träkonstruktioner i en våtmark vid Anundshög

Forskningsgrävning

Fornlämning Västerås 431

Tibble 3:1

Badelunda socken

Västerås kommun

Västmanland

Ulf Alström, Anna Arnberg, Stefan Elgh & Christina Svensson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2011

Omslagsbild: Detalj ur storskifteskartan över Tibble från 1763
(Badelunda socken, Tibble nr 1-2, T4-27:1).

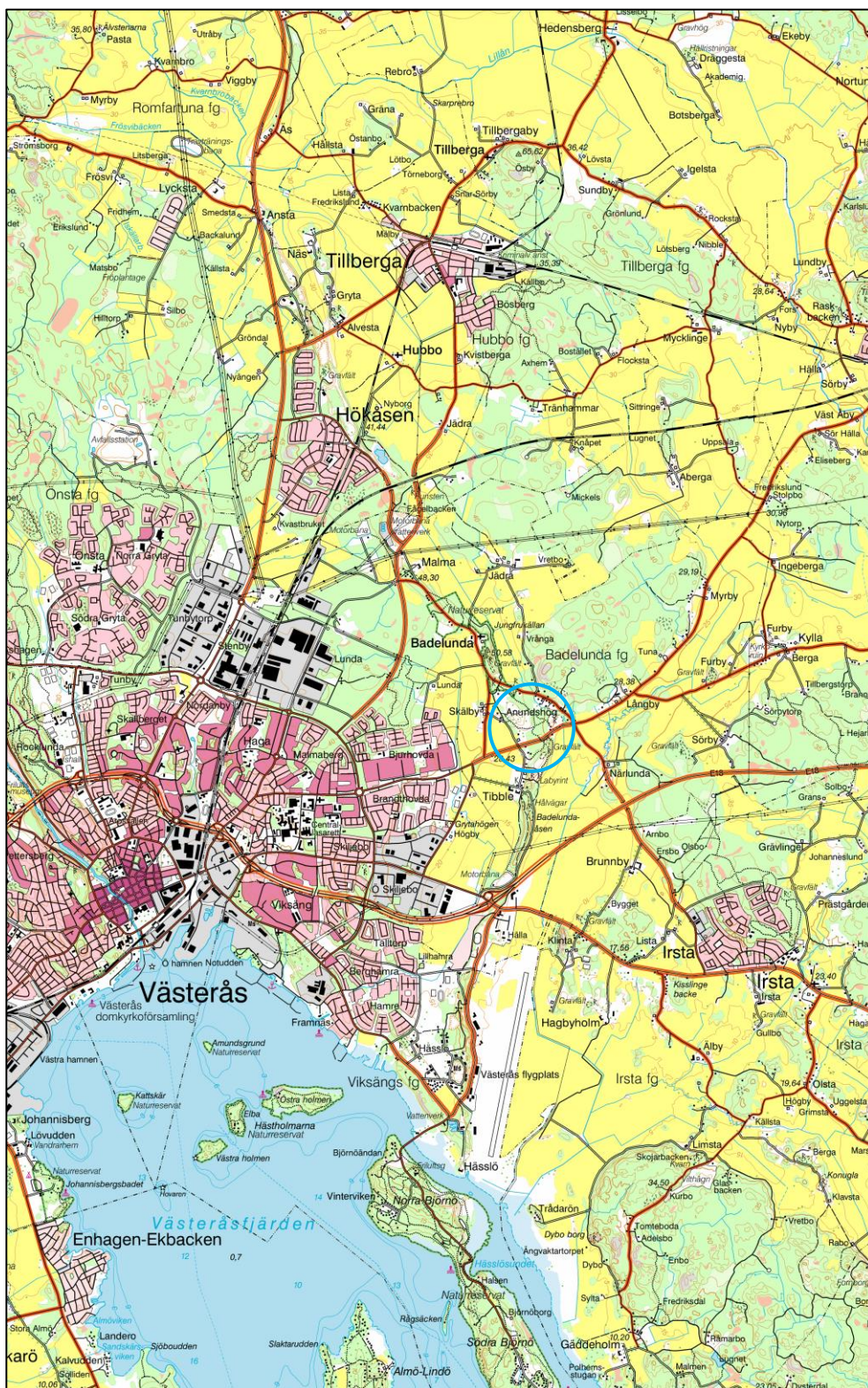
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-86-2

Tryck: Just Nu, Västerås 2011.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	8
Besökare vid Anundshög och Jutekärret.....	8
Topografi.....	11
Historia, arkeologi och fornlämningsmiljö kring Anundshög.....	14
Jutekärret under historisk tid.....	14
Tingsplatsen vid Anunda högh.....	15
Anundshög och tiden före gravhögen.....	16
Bronsålder kring Badelundaåsen.....	21
Arkeologi i Jutekärret.....	24
Undersökningen 2004.....	24
Undersökningen 2008 – genomförande och resultat.....	26
Schakt 1.....	26
Schakt 2.....	30
Schakt 3.....	32
Schakt 4.....	33
Sammanfattning av undersökningsresultat och kronologi.....	36
Träkonstruktioner i våtmarker.....	37
Tolkning av resultaten från Jutekärret.....	38
Avslutning.....	40
Referenser.....	41
Litteratur.....	41
Arkivmaterial.....	43
Historiska kartor.....	43
Muntliga uppgifter.....	43
Övrigt material.....	43
Tekniska och administrativa uppgifter.....	45
Bilagor.....	46
Bilaga 1. Schakttabell.....	46
Bilaga 2. Fyndtabell.....	46
Bilaga 3. ¹⁴ C-analys, Jutekärret 2004.....	47
Bilaga 4. ¹⁴ C-analys, Jutekärret 2008.....	48

Figur 1. Utdrag ur digitala gröna kartan med undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

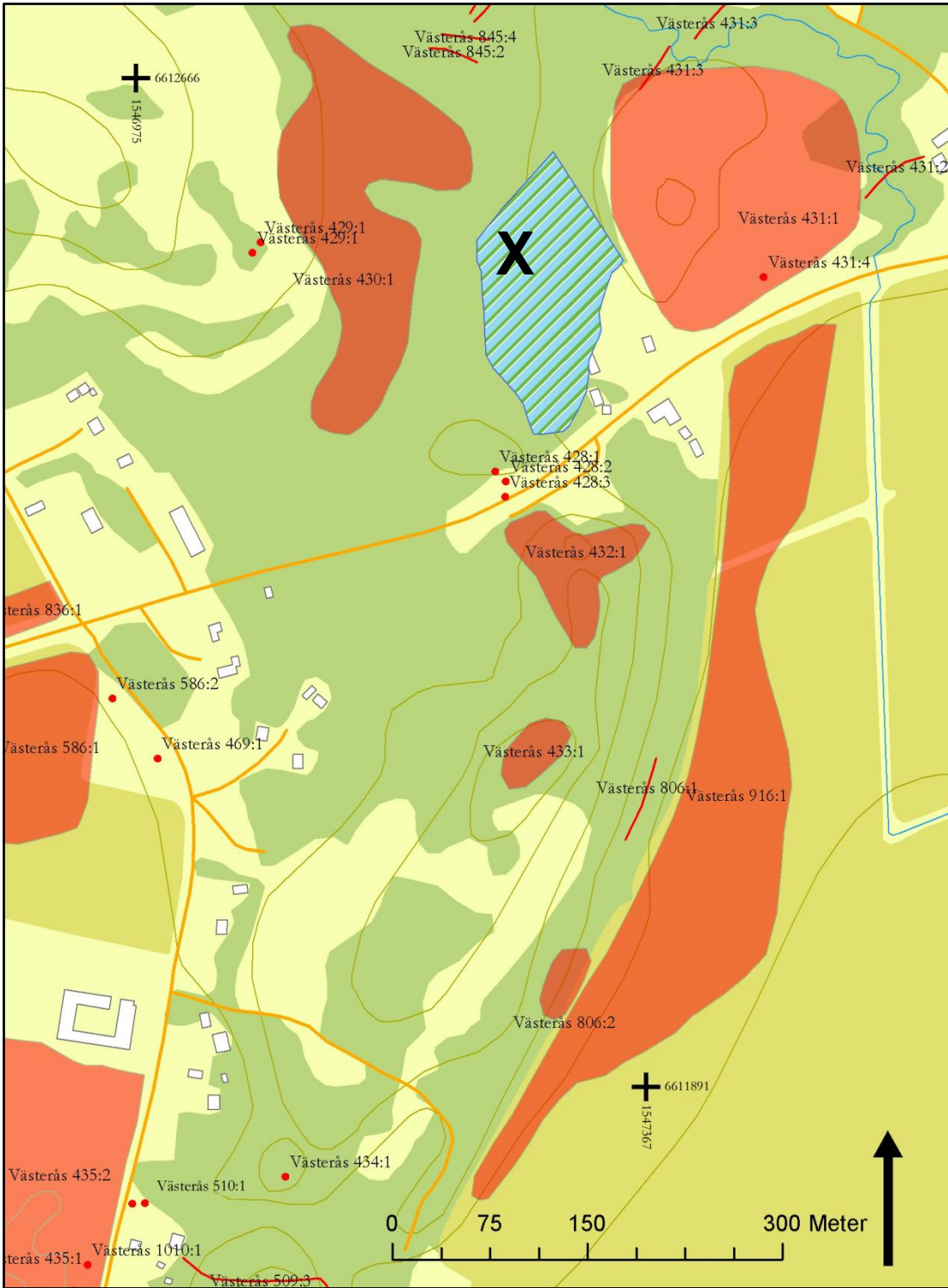
Under två veckor i augusti och september 2008 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) en forskningsundersökning i Jutekärret – en våtmark strax väster om Anundshög, Västerås (figur 1 och 2). Undersökningen utfördes inom ramen för projektet *Badelundastudier* och följde upp en mindre, sonderande, undersökning från 2004 (Alström 2005). Vid detta tillfälle hade en spetsad stolpe från mellersta bronsålder hittats nedkörd i kärret. Med syfte att ta reda på om stolpen ingick i en större konstruktion inleddes nya undersökningar i Jutekärret. Målet med 2008 års undersökning var också att datera den väg som löper längs med Jutekärrets nordvästra kant, samt att hitta kanten på – och om möjligt datera – den större grop som från Anundshög sträcker sig in i Jutekärret och som förmodas ha tillkommit vid uppförandet av gravhögen.

Fyra mindre schakt öppnades och handgrävdes. Två låg i kanten av Jutekärret (schakt 2 och 3) och två ute i själva kärret (schakt 1 och 4) (figur 16). Det kunde fastslås att den trästolpe som år 2004 påträffats nedslagen i kärret inte var den enda, samt att kärret även innehöll marktäckande lager av horisontellt liggande ris, kvistar, grenar och störrar.

Sammanlagt har tre stolpar grävts fram ur kärret. Två har daterats, en till mellersta bronsålder och en till romersk järnålder, medan en kvist från det marktäckande lagret gett en datering till yngre bronsålder/äldre förromersk järnålder. Dateringarna visar att vi har att göra med perioder av byggande, eller med renoveringar, som sträckt sig åtminstone från bronsålder in i romersk järnålder.

Vilken omfattning och funktion träkonstruktionerna haft kunde på grund av undersökningarnas småskalighet inte fullt klarläggas. En hypotes är dock att lämningarna i Jutekärret varit en del av den större samlingsplatsen Anundshög och att Anundshögsområdet haft betydelse som mötesplats långt före uppförandet av den monumentala gravhögen.

Angående vägen vid Jutekärrets nordvästra kant är denna med största sannolikhet sentida, medan nedgrävningskanten till den stora gropen inte kunde iaktas i något av de undersökta schakten.

Västerås 428:1	Stensättning , kvadratisk, övertorvad
428:2	Rest sten (borttagen)
428:3	Stensättning , rund (uppgift om)
Västerås 429:1	Rest sten (borttagen)
Västerås 430:1	Gravfält (50 runda övertorvade stensättningar)
Västerås 431:1	Gravfält (12 högar, varav en är Anundshög, 10 runda övertorvade stensättningar, 5 skeppssättningar, 14 resta stenar (vägmonument))
431:2	Färdväg (1 hålväg)
431:3	Färdväg (1 hålväg)
431:4	Runsten
Västerås 432:1	Gravfält (3 högar och 7 runda övertorvade stensättningar)
Västerås 433:1	Gravfält (1 hög, 9 runda övertorvade stensättningar, 1 skeppsformig övertorvad stensättning)
Västerås 434:1	Labyrint
Västerås 435:1	Gravfält (4 högar, 16 runda övertorvade stensättningar)
435:2	Bytomt/gårdstomt (Tibble bytomt)
Västerås 469:1	Tegelindustri (tegelugnsruin)
Västerås 509:3	Färdväg (vägbank, uppgift om)
Västerås 510:1	Byggnad , rustbod, 1700-tal
Västerås 586:1	Fyndplats för pilspetsar
586:2	Husgrund historisk tid (1 grund efter uthus)
Västerås 806:1	Hägnad (1 stensträng)
806:2	Lägenhetsbebyggelse (torplämning, uppgift om)
Västerås 836:1	Bytomt/gårdstomt (gården Grönlund, förstörd och borttagen)
Västerås 845:2	Färdväg (1 hålväg)
Västerås 845:4	Färdväg (1 hålväg)
Västerås 916:1	Boplats
Västerås 1010:1	Husgrund , historisk tid

Figur 2. Karta och tabell över fornlämningar i anslutning till Anundshög. Undersökningsområdet är markerat med ett svart kryss och Jutekärret med blå skraffering och med den utsträckning våtmarken har på storskifteskartan över Tibble från 1763 (Badelunda socken, Tibble nr 1–2, T4-27:1). Utdrag ur digitala fastighetskartan (motsvarande Ekonomiska kartans blad Badelunda J133-11G2j63) med fornlämningar från digitala fornlämningsregistret (www.fmis.raa.se). Skala 1:5 000.

Inledning

Mellan den 25 augusti och 5 september 2008 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) en forskningsundersökning i Jutekärret – en våtmark strax väster om Anundshög, Västerås (figur 1 och 2). Undersökningen utfördes inom ramen för projektet *Badelundastudier* och följde upp en mindre, sonderande, undersökning från 2004 (Alström 2005). Vid detta tillfälle hade en spetsad stolpe från mellersta bronsålder hittats nedkörd i kärret.

Med syfte att ta reda på om stolpen från 2004 ingick i en större konstruktion inleddes nya undersökningar i Jutekärret 2008. Målet var också att datera den väg som löper längs med Jutekärrets nordvästra kant, samt att hitta kanten på – och om möjligt datera – den större grop som sträcker sig in i Jutekärret och som troligen tillkom vid uppförandet av Anundshög.

Projektet *Badelundastudier* har som mål att förena ett vetenskapligt synsätt med ett publikt genomslag (Lihammer 2009:18). Som ett led i detta förlades undersökningen i Jutekärret till sensommaren 2008, i anslutning till arkeologidagen och till den skolverksamhet som Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen bedriver vid Anundshög (figur 3).

Besökare vid Anundshög och Jutekärret

Jutekärret ligger i anslutning till Sveriges största gravhög, Anundshög. Vid Anundshög finns flera stora gravhögar, fem skeppssättningar och en runsten. Utmed åsen finns vandringsstigar med flera intressanta fornlämningar. Anundshög ligger på landsbygden, ungefär 8 kilometer öster om Västerås, och det krävs ett visst engagemang av besökaren för att ta sig till platsen. Det vanligaste är att besökarna kommer med bil. Det går att åka lokalbuss till Anundshög, få turer per dag, eller ta lokalbussen till intilliggande stadsdelen Bjurhovda och därifrån gå en promenad på cirka 20 minuter. En stor parkering, informationsskyltar, offentliga toaletter och Café Anund välkomnar besökaren.

Platsen är välbesökt av Västeråsare och turister. Det är svårt att uppskatta hur många personer som besöker Anundshög. För att få en uppfattning om antalet besökare vid Anundshög kan man studera enkäten ”*Västerås stads kultur- och fritidsvaneundersökning*”. Enkäten skickas till tusen personer i kommunen i åldern 18–74 år. Den innehåller bland annat frågan; *Har du minst någon gång det senaste året besökt Anundshög?* Vid den senaste förfrågningen hösten 2010 svarade 62 % av de tusen tillfrågade på enkäten. Av dessa angav 49,8 % att de besökt Anundshög minst någon gång det senaste året, vilket betyder cirka 50 000 västeråsare. Utöver dessa tillkommer de utländska och tillresande besökarna (Melander, muntligen).

Ett av målen med forskningsgrävningen var att förmedla resultaten till allmänheten och skapa intresse för områdets arkeologi. Alla som besökte Anundshög under perioden för forskningsgrävningen skulle ha möjlighet att besöka den och träffa arkeologerna som arbetade där. Tidpunkten för forskningsgrävningen var väl vald, den hölls under två sommarveckor och sammanföll med den årligen återkommande *Arkeologidagen* som hålls den sista söndagen i augusti samt skolornas terminsstart. Syftet med valet av tidpunkt var att kunna erbjuda besökarna under Arkeologidagen möjligheten att se en ”riktig grävning”. Detsamma gällde för de sex skolklasser från Västerås stad som deltog i KMs pedagogiska verksamhet under denna period.

Figur 3. Klass 4 på Herrgårdsskolan i Västerås deltar i skolprogrammet "Järnålder vid Anundshög med inriktning på religion". Bakom arkeologen Christina Svensson och eleven Matilda skymtar skogspartiet där Jutekärret ligger. Foto: Lennart Åblberg.

Figur 4. Stefan Elgh gräver i Jutekärret, medan Ulf Alström berättar om undersökningen för en reporter. Foto: Anna Arnberg.

Grävningen besöktes totalt av ungefär 740 personer, de kan övergripande beskrivas som intresserad allmänhet, därefter kom många besökare från kategorierna *andra arkeologer* och *engagerade i lokal ideell verksamhet*. Besökarna var såväl Västeråsare som utländska turister och ungefär hälften kom under Arkeologidagen. Många besökare tycker att arkeologi är spännande och genom att få ta del av hur praktisk arkeologi utförs, lät vi besökarna vara med och vara en del av upptäcktsresan. Vad skulle arkeologin vara värd om vi inte hade kontakt med publiken?

På plats under arbetstid fanns som mest tre arkeologer. Forskningsgrävningen utfördes cirka 100 meter väster om Anundshög i skogen och var därmed inte synlig för besökare på gravfältet. För att besökarna skulle hitta platsen placerades en affisch på informationsskylten vid parkeringen som berättade om utgrävningen och beskrev vägen dit. Stigen som leder till grävningen markerades med en skylt vid skogsbrynet. På ett träd vid grävningen fanns en skylt som informerade besökaren om att detta var platsen och omedelbart söder om stigen var undersökningsplatsen. Forskningsgrävningen omfattade fyra schakt på en begränsad yta i skogsmark. Endast schakten hägnades in med färgglada plastband. Undersökningen var tillgänglig för rörelsehindrade såtillvida att det var en grusad och jämn stig ända fram till grävningen. I skogsmarken där schakten var placerade, var det inte möjligt att köra rullstol.

Forskningsgrävningen annonserades på KMs hemsida. En särskild annons för aktiviteterna på Anundshög under Arkeologidagen publicerades i två lokaltidningar. Arkeologidagens program fanns även tillgängligt på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Besökarna kom till grävplatsen under hela dagen, därför valde KM att inte ha någon fast tid då grävningen visades för allmänheten. Då besökarna efterhand kom till grävningen välkomnades de av arkeologerna och fick en presentation av verksamheten; vad, varför och hur. Dessa många möten med publiken blev mer en dialog och många intressanta frågor kring verksamheten framkom. *Dialog- och samtalsformen* skapar ofta ett mer avslappnat klimat mellan besökare och arkeologer. Besökarna fick gå inom undersökningsområdet och se närmare på vad som hittats i schakten. Det blir ofta lättare för besökaren att ställa frågor i en mindre grupp. Arkeologen och besökaren kan föra en dialog kring besökarens frågeställning och besökaren får på så vis en känsla av att verkligen ha blivit sedd och hörd. En besökare passade på att anmäla ett påträffat fornyfynd till arkeologerna. Ett besök vid grävplatsen tog mellan tio minuter och en halvtimme.

Mötet med arkeologerna och grävningen var mycket uppskattat av besökarna. En del besökare kom tillbaka flera gånger under dessa två veckor. För arkeologerna i fält tog besöken mycket tid, men det fanns med i beräkningen av projektet. Under denna period uppmärksammades ingen medveten förstöring av undersökningsplatsen.

Grävningen i Jutekärret uppmärksamhet i media (figur 4). Ett inslag om undersökningen visades på Tvärsnytt den 10 september och P4 Västmanland gjorde ett direktsänt reportage från grävningen. Västmanlands läns tidning och Västmanlands nyheter publicerade artiklar om grävningen i Jutekärret.

Topografi

Jutekärret ligger i Badelunda socken öster om Västerås. Närområdet domineras förutom av den 9,2 meter höga och 64–68 meter i diameter stora gravhögen (Bratt 1999) med anslutande gravfält och vägmonument, Västerås 431:1–4, också av den intilliggande Badelundaåsen.

Badelundaåsen är en rullstensås som är uppbyggd av isälvsavlagringar och som mestadels har en utpräglad ryggform. Från Anundshögsområdet och vidare mot NNV får åsen en lägre och bredare karaktär (Jensen 2010:19).

Under äldre tid korsades två viktiga vägsträckningar vid Anundshögsområdet. Dels den nord–sydliga längs med Badelundaåsen vilken under lång tid utgjort den viktigaste färdleden norrut och söderut mellan Mälabygden och Dalarna, dels Eriksgatan mellan Uppland och Närke. En orsak till att vägarna möttes just här kan vara att det i anslutning till Anundshög finns en knappt kilometerlång svacka i åsen, som gjort det lätt att passera i öst–västlig riktning (Kraft *et al.* 1989:14; Nylén 1994:132ff; Miljökonsekvensbeskrivning, Västerås stad, 31 augusti 2009, sidan 28).

I detta kommunikativa läge ligger den våtmark med torvavlagringar som kallas Jutekärret.

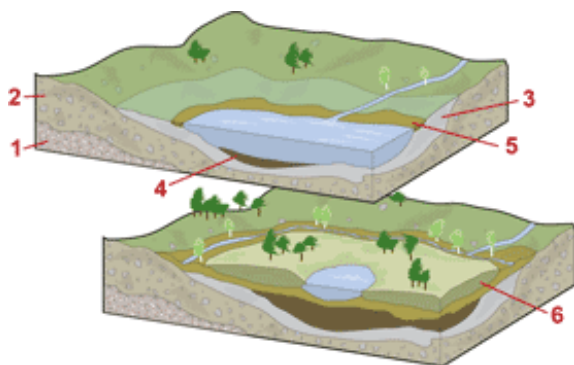

Figur 5. Anna Arnberg och Ulf Alström gräver i schakt 1, respektive schakt 4 i Jutekärret. Foto: Stefan Elgh.

De flesta torvmarkerna på jordartskartans kartblad Västerås SO, inom vilket Jutekärret ligger, har uppstått genom igenväxning av forna sjöar. Hur detta kan ha gått till framgår av texten och bilden i figur 6. Torven underlagras i dessa fall i allmänhet av gyttja och lera (Magnusson 1984).

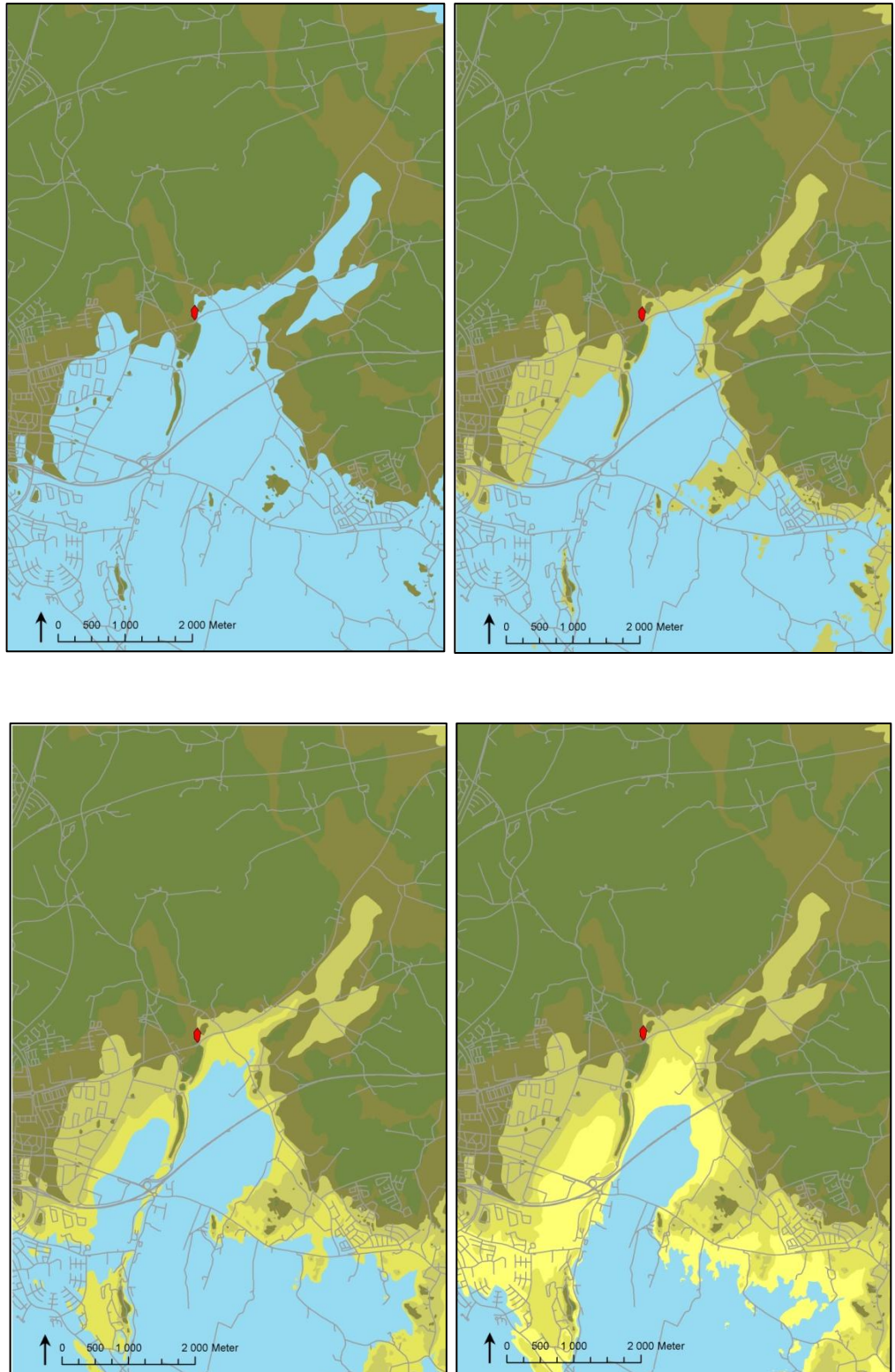
Jutekärret ligger mellan Anundshög och Badelundaåsen. I skiftet stenålder/bronsålder, motsvarande dagens 25-metersnivå, utgjordes närområdet av öppet vatten. Längre fram under bronsåldern, motsvarande dagens 20-metersnivå, hade vattnet dragit sig en bra bit tillbaka och Anundshögsområdet låg strax intill en havsfjärd. Den stolpe som påträffats vid 2004 års undersökning av Jutekärret, och som visade sig vara drygt 3 000 år gammal, kan således ha körts ned i ett havsnära läge, möjligtvis i anslutning till en avsnörpt sjö eller en havsnära våtmark.

Som en följd av landhöjningen förflyttade sig strandlinjen med tiden allt längre bort och Mälaren bör redan i skiftet mellan bronsålder och järnålder ha legat på ett visst avstånd från undersökningsplatsen. Vid Kristi födelse, ungefärligen motsvarande dagens 10-metersnivå, låg Mälarens strand ca 1 km rakt söderut (Bratt 1999:4). De topografiska förhållandena vid Anundshögsområdet har således förändrats radikalt över tid och det landskap som mötte de människor som vistades här under bronsålder, var ett helt annat än det som mötte järnåldersmänniskan. En schematisk bild över hur landskapet förändrats ges av kartorna i figur 7.

Sjöar fylls med tiden upp av sediment, ofta lerpartiklar och organiskt material som härstammar från växtligheten i och kring sjön. Då vattendjupet minskar täcks botten successivt av vegetation som bygger upp torvlager. Närmast berggrunden (1) ligger ett lager av morän (2), som i sin tur överlagras av lera (3) som avsatts då området var täckt av havsvatten. I de djupaste delarna av sjön avsätts gyttja (4) som till stor del består av rester från de organismer som levt i sjön. Längs sjöns stränder byggs torv upp av rester från de växter som funnits på platsen (5). Torvens karaktär bestäms av hur nedbruten den är och av vilken typ av vegetation som byggt upp den. Längs sjöstränder består torven ofta av rester från torv eller starr. Då torven växer ut över den forna sjön bildas ett kärr. Allteftersom torvlagen blir mäktigare ändras vegetationens sammansättning och därmed torvens karaktär. När marken blir fastare täcks ofta kärret av skog, vars löv och grenar ytterligare bygger på torvlaget. Är nederbörden tillräckligt riklig kan kärret övergå i en våld mosse (6).

Figur 6. Figuren och bildtexten är hämtad från SGU:s hemsida (www.sgu.se) och visar utvecklingen av en sjö till en torvmark på en plats belägen under den högsta kustlinjen. Illustration: Anna Åberg. ©Sveriges geologiska undersökning.

Figur 7. Kartor där vattennivån stod respektive 25, 20, 15 meter och 10 meter högre än idag, dvs. vattennivån motsvarande stenålder/bronsålder, bronsålder, bronsålder/järnålder och järnålder. Den röda markeringen visar läget för Jutekärret med den utbredning som kärret har på storskifteskartan över Tibble från 1763 (Badelunda socken, Tibble nr 1–2, T4-27:1). Notera att bilden ovan till höger ungefärligen motsvarar strandnivån för tidpunkten för den äldsta daterade stolpen i Jutekärret.

Historia, arkeologi och fornlämningsmiljö kring Anundshög

Jutekärret under historisk tid

Jutekärret anses ha fått sitt namn av att flera personer ur en dansk här drevs ned i kärret vid ett slag mot Gustav Vasas befrielsehär. Den danska hären leddes av Didrik Slagheck och enligt historien ska slaget om Västerås ha inletts i Badelunda den 29 april 1521 (Kraft *et al.* 1989:30).

Jutekärret nämns i text redan 1754. Texten lyder: ”Nedan för denna Balunda ås kallas en tract Jutekärret deraf, at de Danske, då Konung Gustav I:e år 1521 här slogs med dem, til en del hafwa störtat sig här neder i et kärr, som den tiden varit” (Grau 1904 [1754]:255). Noteringen är gjord av Olof Grau i dennes *Beskrifning öfver Wästmanland* och skildrar hur personer ur den danska hären ska ha störtat sig ned i Jutekärret.

Jutekärret finns utmärkt på storskifteskartor från 1763 och 1764 och ligger inom Tibble gårds ägor¹ (Badelunda socken, Tibble nr 1–2, T4-27:1, se *rapportens framsida*, och 19-BAD-36). År 1943 överlämnade den dåvarande hemmansägaren, Karl Wässman, en medeltida pilspets till Erik Floderus, som i sin tur lämnade den till Historiska museet. Pilspetsen ska ha påträffats ”omedelbart sv. om en där belägen medeltida tegelugn, denna senare liggande 80 m sv. om vägskalet Västerås–Tortuna och Badelunda–Tibble strax v. om sistnämnda väg” (SHM inv. 23170; se även Floderus, ATA dnr 4504/43). Platsen hade uppodlats några tiotal år tidigare och sedan dess hade ett tiotal pilspetsar framkommit i åkern (Floderus, ATA dnr 4504/43).

Samma mark, som då utgjorde kärmark, ska enligt uppgift i fornminnesregistret ha uppodlats under 1920-talet, Västerås 586:1 (www.fmis.raa.se, uppgiften är lämnad av Ola Wässman 1988). Där emellan utgjorde området hagmark. Också under 1920-talet påträffades ett antal pilspetsar och sammanlagt har ca 20–25 pilspetsar framkommit i åkern. Pilspetsarna har satts i samband med 1521 års händelser och har tagits som indikation på att slaget mellan Vasas och Slaghecks trupper stått på denna plats (Floderus, ATA dnr 4504/43; SHM inv. 23170; www.fmis.raa.se). Vid en senare källgenomgång har Kjell Kumlien dock kommit till slutsatsen att slaget bör ha utkämpats närmare själva staden (Alström 2005; Kumlien 1971:314ff).

De undersökningar som gjorts inom ramen för projektet *Badelundastudier* har inte tillfört ytterligare information i denna fråga. Undersökta ytor har varken innehållit vapen eller andra medeltida föremål. Däremot har de arkeologiska undersökningarna visat att Jutekärret innehåller träkonstruktioner från bronsålder och äldre järnålder. Fokus i förestående rapport ligger därför på tider och på händelser som utspelade sig långt före det att Gustav Vasa slogs mot danskar utanför Västerås.

¹ Som en parentes kan nämnas att det även finns ett Jutekärret i Prästgårdens skog i Kungsåra socken, Västmanland, som ligger mellan Västerås och Enköping. Angående detta kärr berättas att Gustav Vasa låtit begrava danskar i kärret (Margit Johansson, <http://www2.sofi.se>).

Tingsplatsen vid Anunda høgh

Under samma period som Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen utförde undersökningar i Jutekärret, dvs. under sensommaren 2008, utförde ett brittiskt forskningsteam under ledning av Alexandra Sanmark och Sarah Semple undersökningar inom Anundshögsområdet (figur 8). Det var intresset för området som tingsplats som fört forskarna hit. Anundshögsområdet är skriftligt belagt som tingsplats från 1392, men det är enligt Sanmark och Semple högst sannolikt att området fungerat som tingsplats redan tidigare. Vid undersökningen avslöjades rester av en 200-meter lång sten- eller stolprad som gått tvärs över området. Om detta, och mer om Anundshög som tingsplats kan läsas i artiklarna *Tingsplatsen vid Anundshög* (Sanmark & Semple 2008) och *Tingsplatsen som arkeologiskt problem* (Sanmark et al. 2009).

Platsen omnämns 1392 som *Anunda høgh*. Ett dokument från 1408 omtalar platsen som *Anundahögs tingställe*, men tingsförhandlingarna är äldre än så. Enligt *Rannsakingar efter antikviteter* ska fem brev daterade från 1355 till 1437 förvaras hos Persson i Tibble. I Rannsakingarna anges även att tingsplatsen vid Anundshög fordom varit placerad under bar himmel (Jensen 2010:24; Zachrisson 2009:102).

Under senare medeltid flyttades tingsförhandlingarna till ett tingshus (Kraft et al. 1989:19). I slutet av 1500-talet hade man istället förlagt tingsförsamlingarna till ”Balungx kyrkia” eller ”klockare stwu” och tingshuset vid Anundshög förföll. Pastor Johan Holstenius skriver i mitten av 1600-talet att: ”Nor om högen äre 7 Stenar uppreste, både ändstenarna äre 3 och ½ aln höga, förste Steenen är 10 famnar ifrån högen” (ur Kraft et al. 1989:19). Sannolikt är det den mindre skeppssättningen norr om Anundshög som avses. Strax norr om första stenen i skeppssättningen ska enligt Holstenius ha funnits ”söndrigt tegel” från tingsstugans ugn (ibid.). Än idag kan en svag förhöjning med inslag av tegel skönjas på denna plats. Förhöjningen är inte arkeologiskt undersökt, men det är troligt att vi här har platsen för det medeltida tingshuset vid Anundshög. Exakt var inom Anundshögsområdet tingen tidigare hölls är inte klarlagt, men frågan kan förhoppningsvis ges större klarhet inom ramen för Sanmarks och Semples forskningsprojekt.

Figur 8. Bild på Sanmarks och Semples undersökning taget från Anundshög på Arkeologidagen 2008. Foto: Ulf Alström.

Anundshög och tiden före gravhögen

Då tingsförhandlingar under medeltiden hölls vid *Anunda hogh* var platsen redan en plats med historia. Här fanns en av Sveriges mäktigaste nekropoler med bland annat Sveriges största gravhög – Anundshög.

I anslutning till den monumental gravhögen finns bl.a. 11 mindre högar, 10 runda stensättningar, 5 skeppssättningar, 14 resta stenar, en runsten och hålvägar (Västerås 431:1–4). På runstenen finns inskriften ”*Folkevid reste alla dessa stenar efter Heden, sin son, Anunds broder. Vred högg runorna*” (Kraft *et al.* 1989). Runstenen och de resta stenarna ingår i ett vägmonument (figur 9). Till vägkomplexet kan knytas ett vadställe med anslutande hålväg (Jensen 2010:11).

De ovan mark synliga lämningarna inom Anundshögsområdet är huvudsakligen från mellersta eller yngre järnålder. Arkeologiska undersökningar har därtill visat att området hyser gravar och andra lämningar utan synlig markering ovan mark.

Figur 9. Ovan: Vägmonumentet med resta stenar. Stenarna markerar den förhistoriska vägsträckning där Eriksgatan senare drog fram. Nedan: Vadstället vid Anundshög med högen och de resta stenarna i fonden. Foto: Ronnie Jensen.

Vid arkeologiska undersökningar inför det planerade anläggandet av en cykelväg söder om Anundshög framkom 1984 två brandgravar som inte var kända sedan tidigare. Dessutom undersöktes ett drygt tiotal brandfläckar och en stenfylld svacka. Gravarna utgjordes av brandlager och saknade (vid undersökningstillfället kvarvarande) överbyggnad. Den ena innehöll en liten segmenterad silverring, ett fragment av en remtunga av brons, järnnitar och djurklor. Genom fynden kan gravläggningen dateras till 500-tal e.Kr., dvs. till yngre folkvandringstid eller tidig vendeltid. I den andra graven hittades brända ben och tandemalj från en djurtand, men inga föremål (Bratt 1999:10; Simonsson, ATA dnr 4683/89).

Av de arkeologiska undersökningar som utförts vid Anundshög har flera berört det som har tolkats som spåren efter en boplats. Vid en undersökning kring vägmonumentet i början av 1960-talet framkom ett tiotal härdar samt ett antal stolphål och stenansamlingar (Bratt 1999:7; Jensen 2010:16; Welinder 1990:60ff). Anundshög vilar på ett äldre kulturlager och i kulturlagret har en härd undersökts och daterats till romersk järnålder/folkvandringstid (Bratt 1999).

Det är dock inte fastställt att ”boplatslämningarna” vid Anundshög indikerar en boplats i ordets egentliga mening. Man kan exempelvis inte utesluta att åtminstone vissa lämningar hör samman med grav- eller tingsrelaterade aktiviteter (jfr Welinder 1990:62; Zachrisson 2009:104). Förutsatt att delar av anläggningarna ändå kommer från en äldre boplats kan bosättningsområdet till ytan dock ha varit mycket stort – något det i så fall skulle ha gemensamt med flera andra boplatser från äldre järnålder i Västeråstrakten (jfr Aspeborg 1999; Lagerstedt & Lindvall 2008; Onsten-Molander 2008). I åkern söder om Anundshög och landsvägen har skärvsten och sotblandad jord iakttagits utmed en minst 700 meter lång och 20–100 meter bred sträcka utmed foten av Badelundaåsen, Västerås 916:1. I åkermarken har också en knacksten, keramik samt tegel påträffats (figur 10).

Figur 10. Flygfoto över Anundshögsområdet med Jutekärret och några närliggande fornlämningar markerade. Foto: Västerås kommun.

På den intilliggande Badelundaåsen finns en rad gravfält, varav flera kan ha varit i bruk under äldre järnålder och därmed samtida med delar av ”boplatslämningarna” inom Anundshögsområdet. Strax väster om Anundshög ligger gravfältet Västerås 430:1, som består av ca 50 övertorvade stensättningar (figur 2, 10 och 11). Vissa av stensättningarna är mycket stora, med en diameter på upp emot 40 meter, och kan mycket väl tillhöra Anundshögsområdets äldre järnåldersfas (Bratt 1999:18). Gravfältet behöver dock besiktigas eftersom ett antal stora stensättningar för närvarande inte är registrerade i FMIS (www.fmis.raa.se). Dessa omnämns dock i förstagångsinventeringen som uppenbarligen var korrekt.

Till områdets äldre järnåldersfas kan även delar av gravfältet Västerås 432:1 föras (figur 2, 10 och 12). Gravfältet ligger på motsatt sida landsvägen från Anundshög sett. Här har två gravar undersökts. Den ena innehöll ett brandlager med brända ben och kol. Den andra kallas Gullhögen och var mycket fyndrik (Bratt 1999:18). Bland fynden kan nämnas en svärdsnapp med granatinläggningar, spelbrickor, pärlor, kamfragment, en synål, en pryl, en syl, en skära och fragment av en glasbägare. Gullhögen var ca 21–23 meter i diameter. Högen hade en komplicerad uppbyggnad och innehöll flera begravingar (Arrhenius 2007). Anläggningen delundersöktes 1932 av Sven Drakenberg (ATA dnr 4329/32). Resterande del undersöktes 1952 till 1954 av arkeologistuderanter vid Stockholms högskola. Ansvarig för seminariegravningarna var Nils Åberg (ATA dnr 5094/52, 5966/54, 5624/55). Materialet har senare osteologiskt bedömts av Benithe Stavrum och diskuterats av Birgit Arrhenius (2007).

Birgit Arrhenius (2007) beskriver hur Gullhögen vuxit fram och använts som gravrum vid åtminstone tre tillfällen under folkvandringstid och vendeltid. Den äldsta graven, *grav I*, var anlagd direkt på moränen och bestod av oregelbundet lagda stenar i vars mitt det stod ett lerkärl fyllt med brända ben. Intill kärlet fanns flera hartstättningsringar för spånaskar. Graven innehöll ben av ett barn yngre än sex månader gammalt, en individ troligen mellan 10 och 24 år gammal, en kvinna och ytterligare en person. Bland fynden fanns en synål, en pryl, en syl, en skära av järn och kamfragment. Kammen är skuren i ett stycke och storleken antyder enligt Arrhenius att den kan vara från äldre folkvandringstid. Skäran har ett avsatt grepp, vilket gör att Arrhenius vill datera också denna till folkvandringstid. I gravrapporten dateras samma skära av Nils Åberg till äldre romersk järnålder (Åberg, ATA 5966/54, SHM inv. 25320). Enligt Märten Stenberger, som nämner fyndet i sin genomgång av Västeråstraktens förhistoria, kan skäran vara från förromersk järnålder eller något yngre (Stenberger 1956:370ff, 441 not 10).

Grav *II* var sannolikt en kammargrav i vilken personen gravlagts obränd. Av skelettet fanns inget kvar. Arrhenius beskriver hur graven kan ha skadats, och eventuellt plundrats, i samband med den tredje gravläggningen. Av fynden i grav *II* finns bland annat en guldnit med granatinläggningar kvar. Niten är sannolikt överdelen av en svärdsparla och graven kan ursprungligen ha innehållit ett svärd som avlägsnats vid den tredje begravingen. Till grav *II* bör även spelbrickorna, en del kamfragment och fragment från glasbägare ha hört (Arrhenius 2007:14f).

Grav III bedöms vara en brandgrav från yngre vendeltid. Benen har bedömts tillhöra en vuxen kvinna och ett barn som var yngre än två år. I anslutning till de brända benen påträffades föremål både från folkvandringstid och från vendeltid. Arrhenius teori är att föremålen från folkvandringstid tagits från kammargraven och därefter deponerats i grav *III* tillsammans med kvarlevorna av kvinnan och barnet. Arrhenius avslutar artikeln *Gullhögen vid Tibble, Badelunda – en generationsgrav i skuggan av tingsplatsen* (2007) med en både spännande och tänkvärd förklaring till Gullhögens sammansättning, som innefattar såväl utlandsresor, som förfäder, makt och släktskap.

Figur 11. Ett parti av en av de största stensättningarna på gravfältet Västerås 430:1 väster om Jutekärret och Anundshög. Foto: Ronnie Jensen.

Figur 12. Ett par av gravhögarna på gravfältet Västerås 432:1 söder om Jutekärret och Anundshög, där Gullbögen låg. Foto: Anna Arnberg.

Fortsätter man Badelundaåsen söderut finns fler gravfält längs med åsryggen. Bland annat gravfältet Västerås 433:1 som består av en hög, en skeppsformig stensättning och nio stensättningar (figur 2 och 13). Gravfältet ligger i söder intill en äldre grustäkt – som numera är igenfylld – och kan ursprungligen ha varit större. En av gravarna har undersökts och innehöll brända ben och kol (Floderus, ATA 1943; SHM inv. 16736).

Färdas man vidare söderut längs åsen utmed det gamla grustaget vid Tibble kommer man till en labyrint, Västerås 434:1 (figur 2). Labyrintens ålder är inte känd men den finns utmärkt på storskifteskartan från 1763 med beteckningen Troyenborg (Badelunda socken, Tibble 1–2, T4-27:1, *se rapportens framsida*). Labyrinter av detta slag har anlagts under lång tid och det har framhållits som möjligt att den vid Tibble kan gå tillbaka till århundradena omkring Kristi födelse (Nylén 1994:136). År 1940 hittades ett närmast bikoniskt keramikkrärl från förromersk järnålder nära labyrinten. Kärlet var hankförsatt och på skuldran fanns ornering i form av inristade, delvis streckfyllda fyrkanter. Om fyndförhållandena är endast känt att det hittades jämte brända ben (Stenberger 1956:369). Enligt Richard Dybeck (Runa 1874) ska själva labyrinten ha varit omgiven av ”otaliga grafkullar af minsta slaget”, varav vilka de flesta hade grävts bort 50–60 år tidigare. Dybeck uppger att J. H. Schröder i sin ungdom företagit grävningar här (enligt Floderus, ATA 1943). År 1843 undersökte Dybeck själv en gravhög med en urna, nitar, pärlor, kol och brända ben. I dagsläget är gravfältet helt borta och vad övriga gravar innehållit är inte känt (Floderus, ATA 1943; Kraft *et al.* 1989:15).

Figur 13. Stensättningar på gravfältet Västerås 433:1 på Badelundaåsen söder om Jutekärrret och Anundsbög. Foto: Ronnie Jensen.

Bronsålder kring Badelundaåsen

Kring Badelundaåsen finns även ett stort antal fornlämningar från bronsåldern. Lämningarna består huvudsakligen av skärvtenshögar och skålgropsförekomster, men också gravar, lösfynd och depåfynd finns representerade (figur 14). Ofta ligger skärvtenshögarna i stråk, vilka sannolikt representerar bosättningsområden från bronsålder eller möjligtvis äldsta järnålder (Jensen 2010; Miljökonsekvensbeskrivning, Västerås stad, 31 augusti 2009, sidan 29).

Ett av dessa områden ligger väster om åsen i anslutning till Skälby (Jensen 2010:9f). Söder om bytomten finns två grupper med skärvtenshögar. Ytan däremellan upptas av ett ca 325 x 200 meter stort område med spridd skärvtenssten, som i FMIS är registrerat som boplats, Västerås 572:3 (www.fmis.raa.se). Områdets koppling till en bronsåldersstruktur förstärks av inslaget av skålgropslokaler (Jensen 2010:9).

Stråk med skärvtenshögar och skålgropsförekomster finns även bl.a. kring Badelunda kyrka, mellan Lunda och Bjurhovda och ned mot Gryta. Öster om Badelundaåsen framträder området Furby–Berga som en viktig bronsåldersmiljö med ett flertal skärvtenshögar, skärvtensförekomster i åkermark och skålgropar (Jensen 2010).

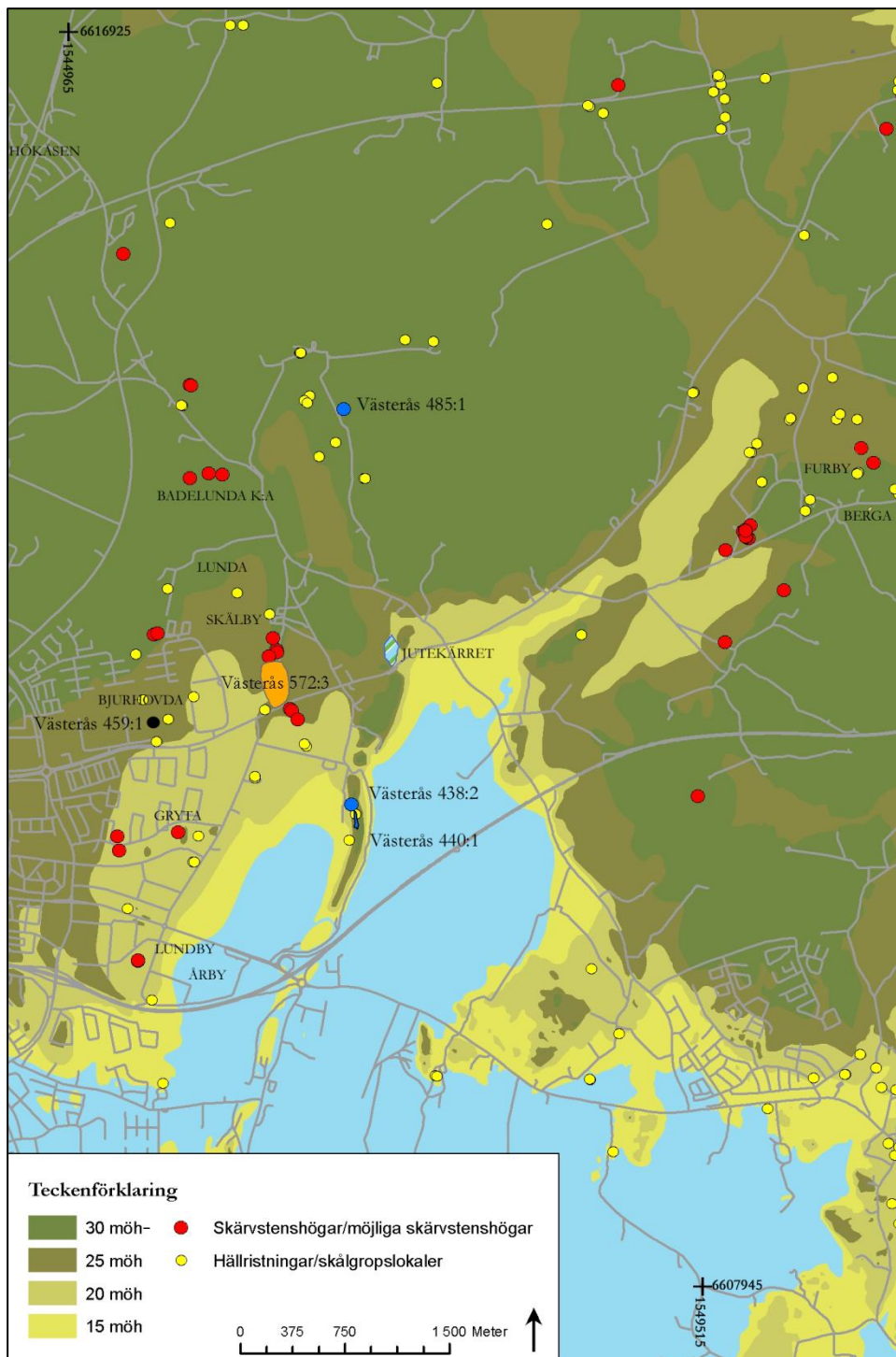
Till yngre bronsålder eller tidig järnålder kan även ett antal mittblocksgravar föras. Tre av dessa, Västerås 438:2 och 440:1, ligger på Badelundaåsen ungefär en kilometer söder om Anundshögsområdet. Ytterligare en, Västerås 485:1, återfinns 1,5 kilometer norr om Anundshögsområdet. Gravtypen är vanlig i Mälardalen, om än i något mindre skala i Västmanland. I Södermanland finns den belagd från bronsålderns slutskede och fortsätter att anläggas lokalt under hela den förromerska järnåldern (Feldt 2005:110ff). I Västmanland har mittblocksgravar daterats till yngre bronsålder, exempelvis de vid Önsta–Gryta, Västerås 20:1 (Zachrisson 2009:54).

Även hällkistan vid Bjurhovda, belägen på järnåldersgravfältet Västerås 459:1 väster om Anundshögsområdet, har använts för begravningar under bronsåldern. Hällkistan och dess fyndmaterial är av senneolitisk typ, men den arkeologiska undersökningen visade att anläggningen under äldre bronsålder använts som begravningsplats för kremerade individer. Kol i anslutning till en av bende-positionerna har daterats till omkring 1500 f.Kr. (Jaanusson 1969; Zachrisson 2009:53).

Intill hällkistan i Bjurhovda fanns en delvis skadad stensättning. I den skadade delen låg en bronsstutulus från period II/III och förmodligen har stensättningen hyst en grav från bronsåldern (Jaanusson 1969:156f; Zachrisson 2009:53).

Ett undersökt gravfält från brons- och järnålder finns också på Badelundaåsen norr om Hökåsen. Gravfältet, Hubbo 30:1, som ligger ca 1500 meter söder om Alvesta och en halvmil nordväst om Anundshög, är beläget utanför kartan i figur 14. Gravarna utgörs bland annat av rösen och stensättningar, varav flera med mittblock. Bland fynden kan nämnas en skivhuvudnål, en bronsring, ett bronsfragment och keramik (Bohlin 1967–1968:133f; Welinder 1984; SHM inv. 24815).

Därtill finns flera kända lösfynd och depåfynd från bronsåldern på och kring Badelundaåsen. De mest spektakulära har hittats på vid Hökåsen i Hubbo socken, Hubbo 110:1. Sannolikt rör det sig om tre skilda depåer (SHM inv. 5533, SHM inv. 5534 och VLM 3174), varav åtminstone två med fynd från yngre bronsålder. På Badelundaåsen, Åsby, Badelunda socken har man vidare hittat en dolkklinga från äldre bronsålder och i en av de vikingatida båtgravarna i Tuna i Badelunda socken fanns en sekundärt deponerad holkyxa från yngre bronsålder (Bohlin 1967–1968). Fyndplatserna för depåfynden är inte markerade på kartan i figur 14 annat än genom ortnamn.

Figur 14. Karta över skärvtenshögar/möjliga skärvtenshögar, hällristningar/skålgropslokaler registrerade i FMIS (www.fmis.raa.se) och deras relation till Jutekärret. De mittblocksgravar som nämns i texten är markerade med blått, hällkistan i Bjurhovda med svart och skärvtensförekomsten mellan skärvtenshögarna söder om Skålby med orange. Jutekärrets utbredning motsvarar den utsträckning kärret har på storskifteskartan över Tibble från 1763 (Badelunda socken, Tibble nr 1–2, T4-27:1). Skala 1:50 000. Notera att den översta höjdkurvan markerar 30 m. ö. h. och nivåer däröver.

Arkeologiska undersökningar har som tidigare nämnts även påvisat bronsåldersaktiviteter i Jutekärret (Alström 2005) och sammantaget uppvisar trakten en rik bronsåldersmiljö. I kärrets omedelbara närhet lyser dock skärvstenshögar, skålgropsförekomster och bronsåldersföremål med sin frånvaro och platsens funktion har sannolikt varit en annan än den hos många andra lokaler kring Badelundaåsen. Frågan är bara vad den spetsade stolpe som framkom 2004 representerar och hur våtmarken ska förstås i ett bronsålderssammanhang.

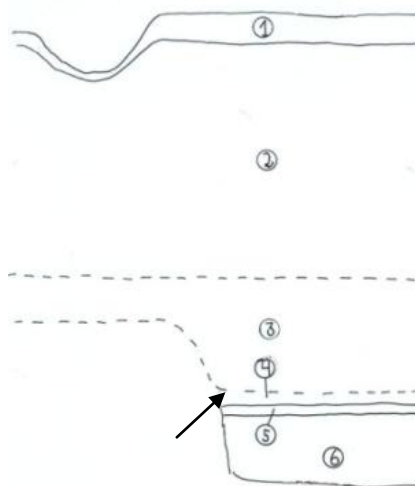
Arkeologi i Jutekärret

Undersökningen 2004

År 2004 grävdes schakt på tre platser inom Anundshögsområdet. Schakten var av sonderande art och till ytan små och smala. Syftet var att undersöka den s.k. inhägnanden eller vällen, Eriksgatans uppbyggnad, samt Jutekärret. Det senare var för att klargöra om byggnadsmaterial till gravhögen tagits härifrån. För en mer utförlig redovisning av resultaten hänvisas till Ulf Alströms rapport *Badelundastudier* från 2005.

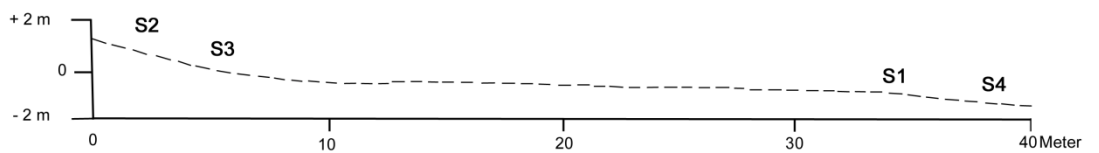
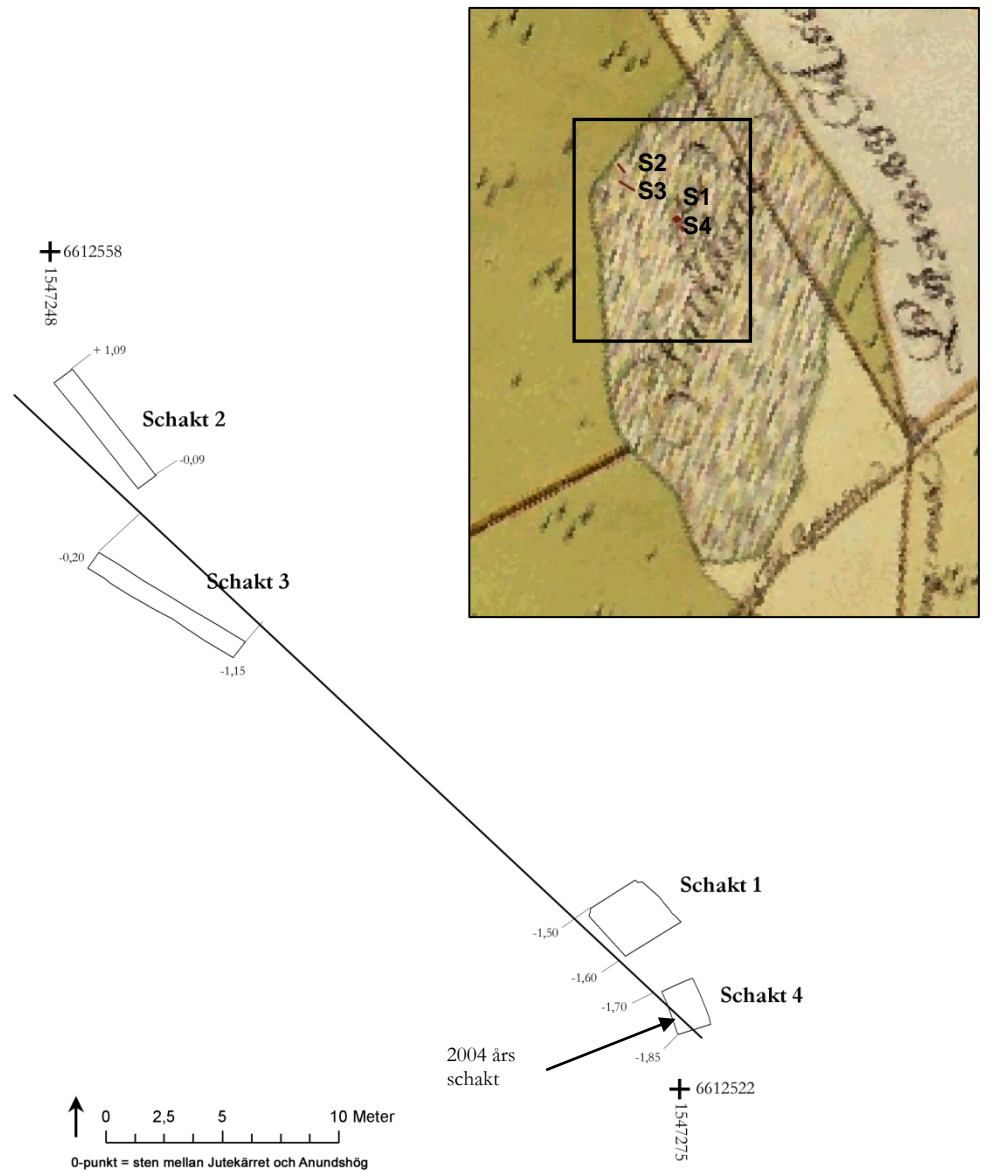
I Jutekärret grävdes vid detta tillfälle tre provgropar. Det kunde konstateras att Jutekärret har använts för torvtäkt långt före den i modern tid utförda brytningen. Därtill kunde fastslås att aktiviteter förekommit på platsen redan under bronsålder. Ca 0,2 meter ovanför glacialleran påträffades en stolpe nedslagen i leran. Från nedre delen av gropen togs en kvist för ¹⁴C-datering (figur 15). Kvisten daterades till ca 1260–940 f. Kr, dvs. till mellersta bronsåldern (Ua-23817, 2900±40 BP; Alström 2005:13f) (bilaga 3).

Senare skickades två prover från stolpen in för datering (Ua-24891, 3015±45 BP och Ua-32098, 2890±40BP), vilket gav dateringar till mellan ca 1400 f.Kr. och 930 f.Kr. Stolpens dateringar visade sig alltså ungefärligen överensstämma med kvistens (bilaga 3). Det stod klart att vi hade att göra med någon sorts träkonstruktion och med aktiviteter som föregått Anundshög i tid. Frågan var vad det var vi hade stött på? Med ambitionen att undersöka detta, samt att ta reda på åldern på den väg som löper längs med Jutekärrets nordvästra kant och som i folkmun kallas Gamla vägen, inleddes 2008 års arkeologiska undersökningar. Frågan om torv från Jutekärret använts vid byggandet av Anundshög kvarstod, men kompletterades med ytterligare frågeställningar.

Figur 15. Profil över undersökningsgrop 3 från 2004 års arkeologiska undersökning. Undersökningsgropen var 1,1 m x 0,7 m stor och ca 1,3 m djup. Pilen markerar platsen för den kvist som daterats till mellersta bronsåldern (Alström 2005:14).

- 1) Mylla.
- 2) Torv.
- 3) Torv med småkvistar.
- 4) Brunt torvlager med begynnande mineralisering.
- 5) Torv med lerinblandning.
- 6) Glaciallera.

Figur 16. Plan över 2008 års schakt med platsen för 2004 års schakt markerat med en pil, samt undersökningsschaktens placering på storskifteskartan från 1763 (Badelunda socken Tibble nr 1–2, T4-27:1).

Undersökningen 2008 – genomförande och resultat

Den arkeologiska undersökningen 2008 i Jutekärret genomfördes 25 augusti–5 september. Fyra mindre schakt öppnades och handgrävdes. Två låg i kanten av Jutekärret och två ute i själva kärret (figur 16). Placeringen syftade till att fånga upp ytterligare träkonstruktioner i kärret, kanten på den stora gropen, samt vägen nordväst om kärret.

Någon nedgrävningskant till gropen lokaliserades inte. Däremot kunde konstateras att den trästolpe som år 2004 påträffats nedslagen i kärret inte var den enda, samt att kärret även innehöll marktäckande lager med ris, kvistar, grenar och störrar. Det kunde även fastslås att strandzonen utgjort ett aktivitetsområde vid kärrekanten, med trolig avgränsning i form av stenar vid själva kärret. Det kulturpåverkade lagret innehöll skärersten, sot och enstaka brända ben. Beträffande vägens ålder är denna sannolikt sentida.

Schakt 1

Schakt 1 är det nordvästra av de två schakten i Jutekärret (figur 16). Schaktet var 2,9 x 2,6 meter stort och 0,8–0,95 meter djupt. Som djupast var det i sydost, där schaktet till följd av vattennivån i kärret inte grävdes i botten. Vid undersökningen kunde följande konstateras:

Efter avtorvning framträdde ett 0,1–0,2 meter tjockt lager brunsvart, mycket lucker torv (lager 1)². Därefter följde ett 0,05–0,1 meter tjockt och mer kompakt lager brun torv (lager 2). I detta lager kom tre stycken rundade stenar. Stenarna var ca 0,05 meter stora och vid något tillfälle ditförda. Lagret tolkades som en äldre trampyta. Därefter följde ytterligare ett lager brun torv (lager 3). Lagret var något mörkare till färgen än det ovanliggande lager 2. Det var 0,03–0,08 meter tjockt och luckert.

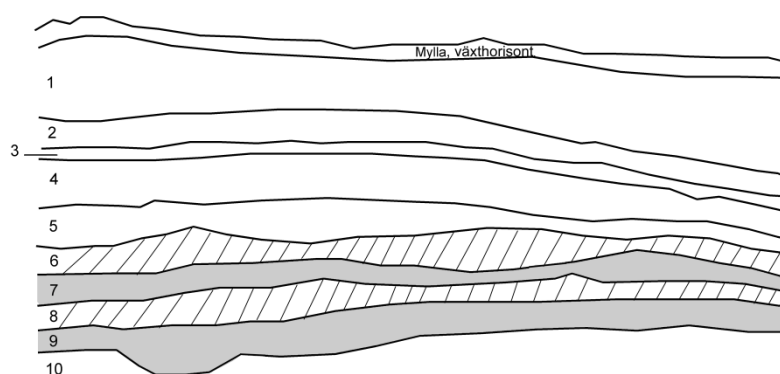
Lager 4 var ljusbrunt och kompakt. Lagret var fullt av torrsprickor, fyllda med material från lager 3. Sprickorna har sannolikt uppkommit då marken torkat ut i samband med torvtäkt. I öster var schaktet stört av gropar efter torvtäkt på två ställen. Groparna, som skar genom lager 1–5 och delvis genom lager 6 och 7, fortsätter utanför schaktet i nordost. I anslutning till groparna hittades flera skärviga, och i ett par fall tydligt eldpåverkade, stenar.

Mot botten av torvtäktsgroparna framträdde en ris- och grenbädd (lager 6). Vid fortsatt undersökning visade sig lagret förekomma även i resterande del av schaktet från ett djup av 0,25 meter i nordväst och 0,5 meter i sydost. På denna nivå varierade materialstorleken från små kvistar till 0,05 meter tjocka grenar. Grenar och kvistar låg kors och tvärs inflätade i varandra (figur 18). Riset och grenarna omgavs ställvis av gråbrun lucker torv och ställvis av rödbrun, kompakt torv.

² Lagernummer inom parentes under rubriken *Schakt 1* motsvarar siffror på sektionsritningen i figur 17.

Ovanpå ris- och grenbädden (lager 6) fanns ett lager gråbrun lucker torv (lager 5), vilket innehöll förhållandevis mycket sten. Både rundade och skarpkantade stenar förekom och lagret uppfattades som en aktivitetsyta med samband med ris- och grenbädden.

Då 0,1 meter av lager 6 grävts bort framträdde tre stycken närmast parallellt liggande störor med öst–västlig orientering (lager 7) (figur 19 och 20). Störarna var ca 0,05–0,09 meter i diameter. De fortsatte in i kanterna på schaktet, varvid deras fulla längd inte gick att avgöra. På denna nivå var ris- och grenbädden heltäckande och upp emot 0,04 meter tjocka grenar låg inflätade med mindre grenar och kvistar. En av kvistarna från detta lager har ¹⁴C-daterats till yngre bronsålder/äldre förromersk järnålder (Ua-36896, 2405±35 BP) (bilaga 4).

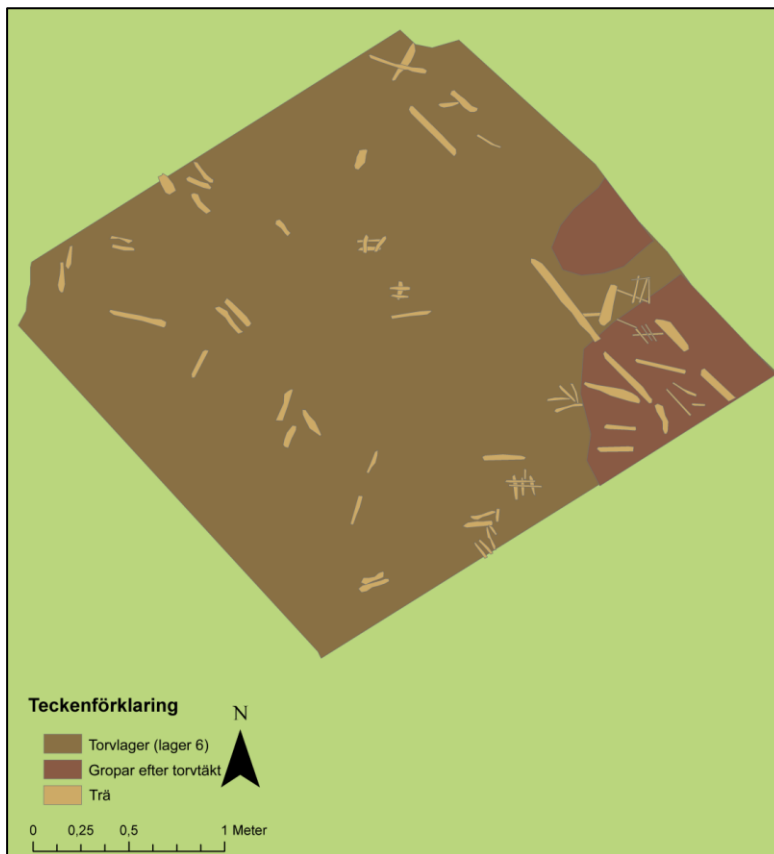
- 1) Brunsvart lucker torv med inslag av färska pinnar och kottar.
- 2) Brunt kompakt torvlager.
- 3) Mörkebrunt luckert torvlager.
- 4) Ljusbrunt kompakt torvlager.
- 5) Gråbrunt luckert torvlager.
- 6) Torvlager med kvistar, ris och mindre grenar. Se figur 18.
- 7) Torvlager med kvistar, ris, grenar och tre parallellt liggande störor. Se figur 19.
- 8) Torvlager med kvistar, ris och mindre grenar.
- 9) Lager med kvistar, ris och grenar.
- 10) Lera. I leran fanns grenar som uppfattades som nedtrampade.

Figur 17. Profil över de centrala delarna av den nordvästra profilväggen i schakt 1 med torvlager med kvistar, ris och grenar markerade med grått och torvlager med kvistar, ris och mindre grenar snedstreckat. I kanterna var stratigrafin kraftigt störd av rötter och ritades inte. Skala 1:20.

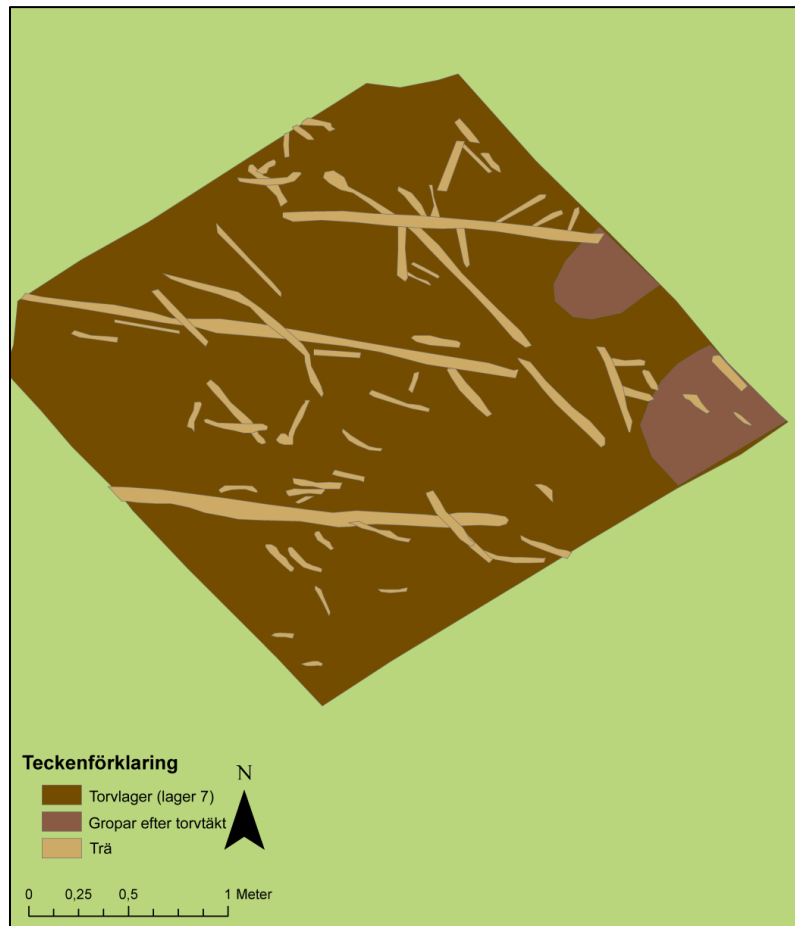
Då lagret med störarna tagits bort, följde ytterligare ett upp emot 0,1 meter tjockt lager med ris, kvistar och mindre grenar (lager 8). Till sin karaktär liknar lager 8 lager 6, med den skillnaden att träet var bättre bevarat. Därefter följde ännu en nivå med större grenar (lager 9).

I nordvästra delen av schakt 1 vilade lager 9 på bottenleran. Här kom leran 0,8 meter under dagens markyta. I sydöstra delarna av schaktet avbröts undersökningen – till följd av det höga vattenståndet – innan vi kom ned till leran. Här undersöktes schaktet till ett djup av ca 0,95 meter under dagens marknivå. Med hjälp av jordsond kunde fastställas att marknivån ”dyker” åt detta håll och att leran vidtog först ca 1,2 meter ned.

Sammanfattningsvis kunde fastställas att det marktäckande lagret inom schakt 1 hade anlagts på ursprunglig marknivå, samt att det var uppbyggt i flera lager, där lager med huvudsakligen ris, kvistar och tunna grenar varvas med nivåer med tjockare grenar och störar.

Figur 18. Den övre delen av risbädden i schakt 1 (lager 6 i profilen i figur 17). På denna nivå innehöll torven rikligt med kvistar, ris och grenar som låg ”inflätade” i varandra. Schaktets läge framgår av figur 16.

Figur 19. Planritning över nivån för lager 7 i schakt 1 med tre, närmast parallellt liggande störar. På denna nivå var ris- och grenbädden heltäckande och grenar och störar låg inflätade med ris och kvistar. En av kvistarna i lager 7 har ^{14}C -daterats till yngre bronsålder/ äldre järnålder. Schaktets läge framgår av figur 16.

Figur 20. Foto över de tre parallella stöarna i lager 7 i schakt 1. Foto: Anna Arnberg.

Schakt 2

Schakt 2 förlades till slutningen ned mot Jutekärret (figur 16). Schaktet var 6,7 meter långt och 0,95 meter brett. I nordväst grävdes det genom en befintlig gångväg med syfte att ta reda på vägens konstruktion och ålder (figur 21).

Vägen bestod av flera konstruktionslager³. Dess nedre del utgjordes av ett sot- och kollager med inslag av mossor, lera och torv (lager 4). Ovan detta följde ett kompakt jordlager, som närmast hade karaktären av ett stampat jordgolv (lager 3). Sedan följde vägytan, som bestod av jord med pålagt grus (lager 2).

Två kolprover från lager 4 skickades in för ¹⁴C-analys. Proven var inte möjliga att analysera och vägen är sannolikt sentida.

Söder om vägen framträdde efter avtorvning ett lager med gråaktig sand med fläckvis inblandning av sot (lager 6). Längre ned var sanden grågul, delvis med inslag av mjåla (lager 5 och 7). I sydöstra delen av schaktet var sanden istället kraftigt rostbrun och innehöll järnutfällningar. En bit ned vidtog ett ca 0,05 meter tjockt lager sand med kraftig järnutfällning (lager 8). Det kunde konstateras att sanden var påförd sannolikt med syfte att skapa en bank eller ramp ned från vägen.

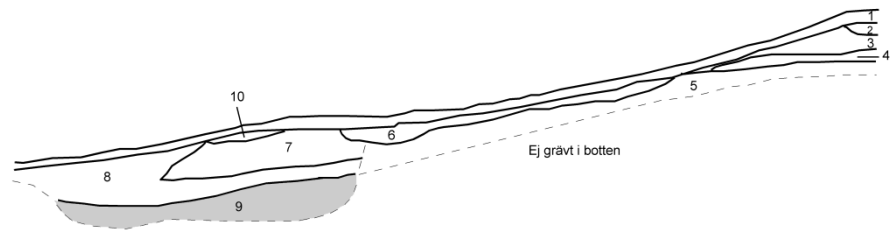
Under de påförda massorna vidtog ett grått kulturpåverkat lager (lager 9), som även kunde iaktas i schakt 3 (*se lager 2 nedan*). Sanden innehöll sot och skärvsten och inom schakt 2 hittades ett bränt ben i lagret.

Schaktet grävdes inte i botten. Som mest grävdes det till ett djup av 0,7 meter.

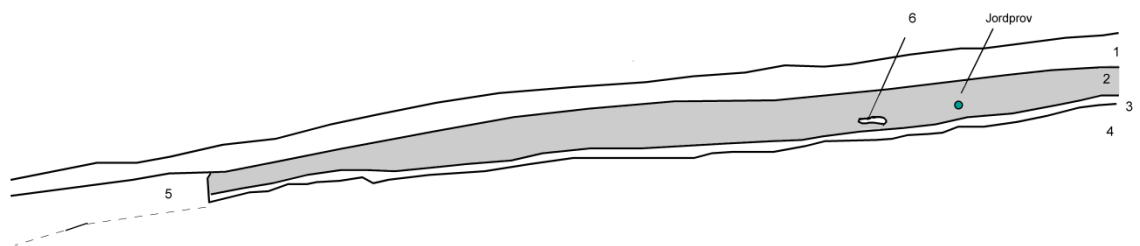
Figur 21. Fotot till vänster visar den uppbyggda gångväg som löper från Anundsbögsområdet och förbi Jutekärret. Fotot i mitten visar schakt 2 under undersökning. Sanden, som täckte hela schaktet, var påförd och har sannolikt fungerat som en bank eller ramp från vägen som skymtar längst upp i bild. Fotot till höger visar kanten av vägen under undersökning. Foto: Ulf Alström.

³ Lagernummer inom parentes under rubriken *Schakt 2* motsvarar siffrorna i sektionen i figur 22.

- 1) Mörk jord, växthorisont.
- 2) Jord med pålagt grus för vägen.
- 3) Grå kompakt jord.
- 4) Kol- och sotlager med inslag av mossor, lera och torv.
- 5) Grågul sand och mjåla.
- 6) Grå sand.
- 7) Grågul sand.
- 8) Sand med kraftig järnutfällning.
- 9) Grå kulturpåverkad sand.
- 10) Sot och kol.

Figur 22. Profil över sydvästra schaktväggen i schakt 2 med det grå kulturpåverkade sandlagret markerat med grått, samt foto över södra delarna av schaktväggen. Skala 1:50. Foto: Anna Arnberg.

- 1) Mörk jord, växthorisont.
- 2) Grå kulturpåverkad sand.
- 3) Blandad grå och vit sand.
- 4) Vit sand (opåverkad mark).
- 5) Kompakt torv med inslag av kvistar och små grenar.
- 6) Vit sand.

Figur 23. Profil över sydvästra schaktväggen i schakt 3. Skala 1:50.

Schakt 3

Schakt 3 togs upp söder om schakt 2 och låg även det i sluttningen ned mot Jutekärret (figur 16). Schaktet var 7,5 meter långt, 1 meter brett och 0,55 meter djupt.

Efter avtorvning och rensning vidtog homogen grå och sotig sand i drygt fyra femtedelar av schaktet (lager 2)⁴. I ytan var sanden uppblandad med humös jord och närmast gråbrun till färgen.

I sydöstra femtedelen vidtog kärret och ett brunt torvlager med inslag av kvistar. En av kvistarna skickades in för ¹⁴C-analys och daterades med 95,4% sannolikhet till 1490–1670 e.Kr. eller 1780–1800 e.Kr. (Ua-36899, 280±30 BP) (bilaga 4).

I kärrekanten upphör den sotiga sanden, som därmed tycks vara ett strandanknutet fenomen. Vid övergången till våtmarken låg två stycken 0,15–0,25 meter stora stenar. Stenarna uppfattades som ditlagda och kan ha placerats där för att markera kanten på våtmarken.

Det gråa sotiga sandlagret (lager 2) var intill 0,3 meter tjockt. En bit ned innehöll det en del sten, varav många var eldpåverkade. Lagret motsvarar lager 9 i schakt 2. Inom schakt 3 påträffades en bit bränd lera och ett bränt ben i lagret. Fyndens läge framgår av figur 25.

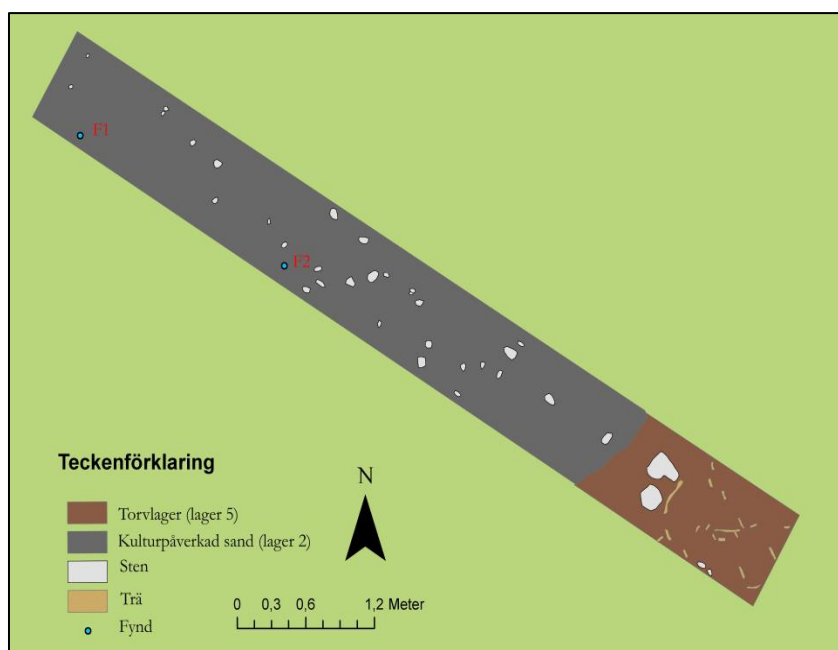
Ett jordprov från lager 2 skickades till docent Jan Risberg för analys med den huvudsakliga frågeställningen om materialet var vattenavsatt eller om det var ett kulturlager avsatt på land. De makrofossil som dominerade var fytoliter och luftälskande diatoméer (*Navicula mutica*, *Hantzschia amphioxys*). Det fanns även fragment av brackvattenarter (*Epithemia turgida* och *Cocconeis scutellum*). Sammantaget kunde sägas att provet var starkt påverkat av landmässiga förhållanden, samt att det lilla inslaget av brackvattenarter kan bero på införsel per vind och/eller att de funnits i jorden vid avsättningsstillfället. Risbergs bedömning var att lagret huvudsakligen är terrestiskt och kanske ett kulturlager (enligt e-post daterat 7/11-2008), något som underbyggs av förekomsten av skärvsten och enstaka brända ben.

Man kan tolka resultatet av analysen av lager 2 som att området i sluttningen var ett aktivitetsområde med närhet till brackvatten när lagret bildades.

Figur 24. Foto över schakt 3 efter avtorvning. Jutekärret börjar i böjd med de två större stenarna. Marken hitom stenarna består av leraktig torv med inslag av grenar och kvistar, medan ett sotigt kulturpåverkat lager med inslag av skärvsten vidtog bortom stenarna. Foto: Anna Arnborg.

⁴ Lagernummer inom parentes under rubriken *Schakt 3* motsvarar siffrorna i sektionen i figur 23.

Figur 25. Plan över schakt 3. Det gråa sotiga sandlagret (lager 2) visade sig innehålla en hel del sten, varav flera var skärniga. I lagret påträffades även en bit bränd lera (F1) och ett bränt ben (F2). Schaktets läge framgår av figur 16.

Schakt 4

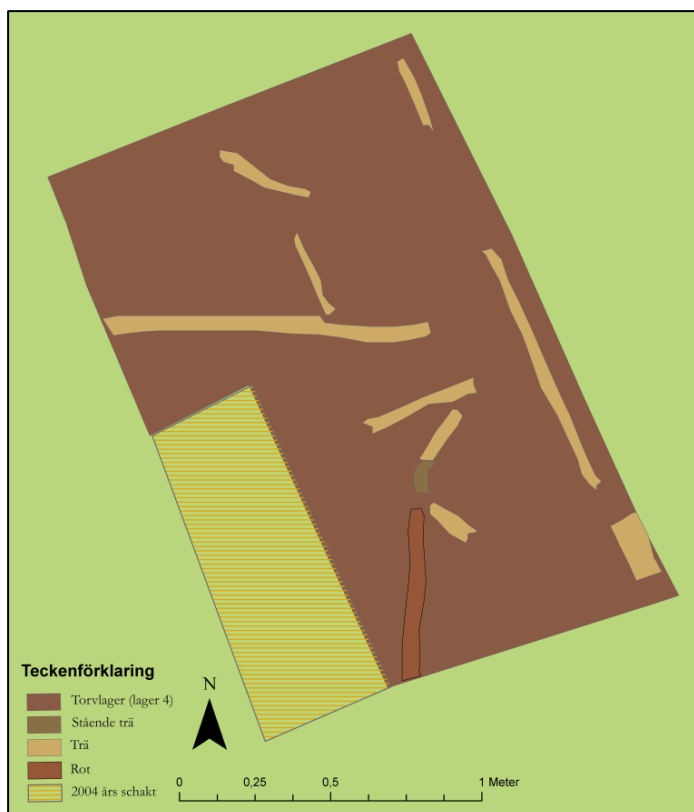
Schakt 4 togs upp på den plats i Jutekärret där den spetsade stolpen framkommit vid 2004 års undersökning (figur 16). Schaktet var beläget strax sydost om schakt 1 och var 1,4 x 2 meter stort. På grund av torvtäkt och efterföljande torvsprickor, samt till följd av 2004 års undersökning var området kraftigt stört. Dessutom var marken vattensjuk och schaktet kunde inte grävas i botten. Trots att de yttre förhållandena inte var idealiska kunde följande konstateras:

Ca 0,7 meter under markytan vidtog ett torvlager med sporadiskt inslag av träkvistar till mindre störor (lager 4)⁵. Här kom även en plankliknade nedslagen stolpe (figur 26). Därefter följde nivåer med ris och grenar (lager 5–6), liknande de marktäckande lager som fanns i schakt 1 och som sannolikt är del av samma konstruktion.

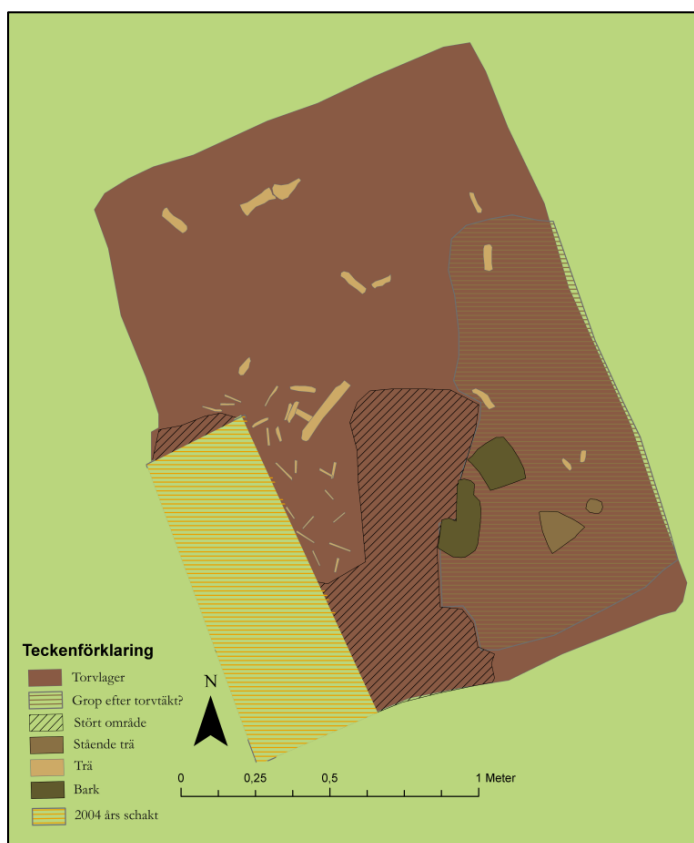
Ca 1,1 meter under markytan framträdde två nedslagna stolpar (figur 27 och 29). Stolparna, som stod tätt ihop, var belägna någon meter sydost om den stolpe som påträffades vid 2004 års undersökning. Liksom denna var stolparna tillspetsade i ena änden och nedkörda i glacialleran. Material från den större (västra) stolpen skickades in för ¹⁴C-analys och gav en datering till 120–330 e.Kr., dvs. till romersk järnålder (Ua-37791, 1810±35 BP).

Mot botten av schakt 4 kunde även en konstruktion av grenverk och bark urskiljas (figur 29). På denna nivå innehöll torven rikligt med barkbitar (lager 7). Material från barkstycket i figur 29 skickades in för analys och gav med 95,4% sannolikhet en datering mellan 1680–1740 e.Kr. eller 1800–1930 e.Kr. (Ua-37790, 75±35BP). En liknande datering gav en kvist (Ua-36900, 155±30 BP) (bilaga 4). Schaktet var som sagt påverkat av torvtäkt och möjligtvis har konstruktionen av grenar och bark uppförts för att skapa bärlighet i samband med detta.

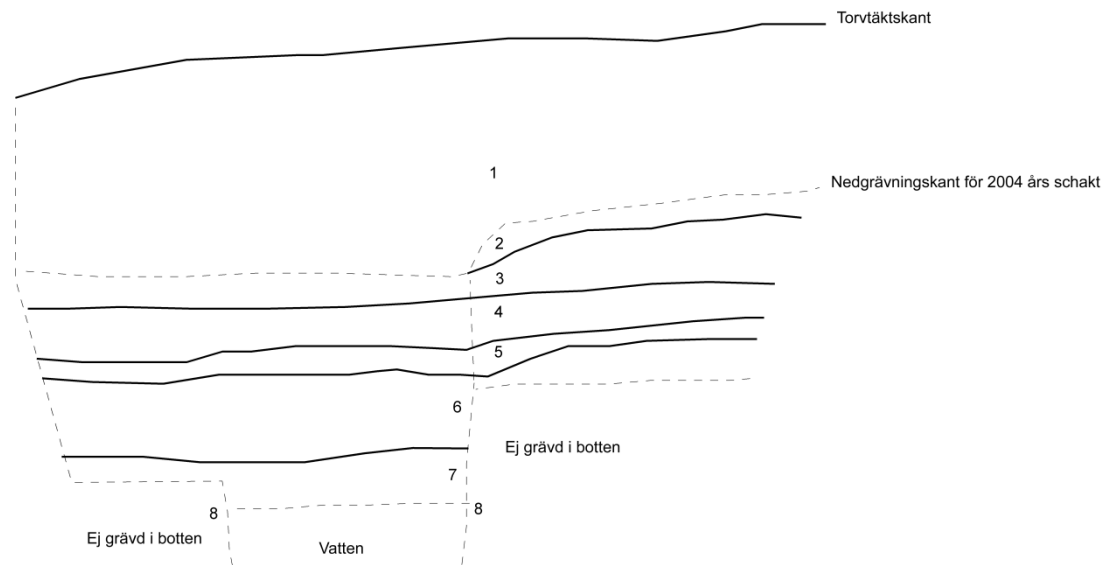
⁵ Nummer inom parentes under rubriken *Schakt 4* motsvarar nummer i sektionen i figur 28.

Figur 26. Schakt 4 ca 0,7 meter under markytan (lager 4). På denna nivå innehöll torven rikligt med kvistar och flera mindre störrar. Dessutom framkom en uppstickande plankliknande stolpe i södra halvan av schaktet. Schaktets läge framgår av figur 16.

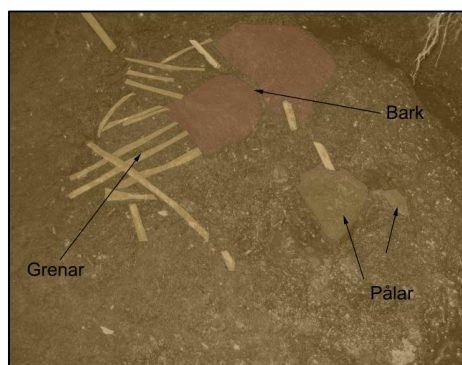

Figur 27. Ca 1,1 meter under markytan framträdde ett par spetsade stolpar som var nedkörda i glacialleran (lager 7). Strax nordväst om stolparna fanns ett grenverk och stora stycken bark, som lagts ovanpå grenarna. Schaktets läge framgår av figur 16.

- 1) Luckertorv.
- 2) Svart torrlager.
- 3) Torv med litet inslag av ris.
- 4) Torv med rikligt inslag av ris och grenar. Se figur 26.
- 5) Torv med litet inslag av ris.
- 6) Torv med rikligt inslag av ris och grenar.
- 7) Torv med rikligt inslag av ris och bark. Se figur 27.
- 8) Lera.

Figur 28. Profil över västra profilväggen i schakt 4. Skala 1:20.

Figur 29. Ovan t.v.: Konstruktion med grenverk och barklager i schakt 4. Ovan t.h.: Två stolpar i samma schakt. T.v.: Grenverket, barklagret och stolparnas placering i förhållande till varandra. Foto: Anna Arnberg.

Sammanfattning av undersökningsresultat och kronologi

Undersökningen i Jutekärret har berört lämningar både från förhistorisk och sen tid. De sentida lämningarna utgörs av vägen nordväst om kärret och av lämningar efter torvtäkt ute i kärret. De senare omfattar gropar efter torvtäkt och möjligtvis även konstruktioner av grenverk och bark som kan ha uppförts för att underlätta torvtäkten. Material från ett av barkstyckena skickades in för ¹⁴C-analys och gav en datering till mellan 1680–1740 e.Kr. eller 1800–1930 e.Kr. Även material från konstruktionslager i vägen skickades in för analys. Här var datering inte möjlig, sannolikt på grund av materialets låga ålder.

Till de förhistoriska lämningarna hör de spetsade och i glacialeran nedkörda stolparna i kärret, de marktäckande lagren av ris, kvistar, grenar och störrar, och sannolikt även det kulturpåverkade lagret i strandzonen. Det sotiga sandlagret är inte daterat, men eftersom det jordprov som analyserats antyder en närhet till brackvatten förefaller en förhistorisk datering mest trolig.

Två av de tre stolparna som framkommit vid 2004 och 2008 års undersökningar har daterats – en till mellersta bronsålder och en till romersk järnålder. Alla tre har påträffats inom schakt 4. Att vertikalt nedkörda stolpar endast påträffades inom schakt 4 bedömdes vara en följd av kärret blir djupare åt sydost och att behov av en kraftigare konstruktion därför förelåg.

Kring och ovanför stolparna fanns marktäckande lager av ris, kvistar och grenar, som sträckte sig in i schakt 1 och som vid undersökningen tolkades som någon form av bärlager med samband med stolpkonstruktionen. En kvist från schakt 1 har ¹⁴C-daterats till yngre bronsålder/äldre förromersk järnålder.

De något spretade dateringarna kan tolkas som att vi har att göra med en träkonstruktion med flera byggnadsfaser – där stolpar, ris och grenar tillförts eller bytts ut efter hand –, alternativt om flera olika konstruktioner. Oavsett vilket visar dateringarna från våtmarken att Jutekärret varit föremål för aktivitet under lång tid och långt före uppförandet av den monumentala gravhögen.

Träkonstruktioner i våtmarker

Sammantaget antyder dateringarna från stolpar och marktäckande lager i Jutekärret att vi har att göra med perioder av byggande och/eller renoveringar som stäcker sig åtminstone från bronsålder in i romersk järnålder. Frågan är bara varför man valde att bygga träkonstruktioner ute i kärret och vad de undersökta lämningarna använts till? På grund av undersökningarnas småskalighet kunde resultaten från Jutekärret inte i sig själva svara på detta. Jämförelsematerial och tolkningsmöjligheter har därför sökts i liknande platser och konstruktioner.

Våtmarksanknutna träkonstruktioner är kända från stora delar av Sverige och dateringarna sträcker sig från stenålder till åtminstone tidig modern tid (se exempelvis Arbman 1945:10; Browall 1986; Carlie 1998; Gerdin 1976; Lindquist 1910; Mörk & Olsson 1993; Olsson 1993a, 1993b; Rickegård 1993; Stenqvist Milde 2007; Zachrisson 1989:15ff). I litteraturen lyfts, beroende på fyndmaterial och anläggningens konstruktion, i huvudsak två typer av funktioner fram. Dels rör det sig om vägar eller broar över våtmarksområden, dels om offer- eller kultplatser. Bland de föregående kan nämnas Gullbron i Vallentuna i Uppland och träbroarna i Lärbro på Gotland (Gerdin 1976; Mörk & Olsson 1993; Widerström 2006). Bland de senare bland annat Käringsjön i Halland (Arbman 1945; Carlie 1998).

Vid Gullbron i Vallentuna finns ett par förhistoriska broläggningar bevarade. Den äldsta träbron har bedömts vara 2400 år gammal och underhållen 400 år. Broläggningen uppvisar vissa konstruktionsmässiga likheter med träkonstruktionerna i Jutekärret, men är betydligt kraftigare byggd. Den har konstateras vara ca 125 meter lång och fyra meter bred. Den är byggd på slanor som i sin tur vilar på pålar (Mörk & Olsson 1993). I ett av schakten bestod den ”av tre meter långa pålar som slagits rätt genom torv, gytta och lera, vidare av mindre kortare pålar och slutligen även av liggande virke” (ibid:115).

I Starrarmyr i Lärbro socken på Gotland har två, möjligtvis tre broläggningar undersökts. De två säkra brolämningarna har daterats till romersk järnålder, respektive till vikingatid (Gerdin 1976; Widerström 2006). Den romartida broläggningen var ca 6 meter bred och intill 0,5 meter tjock. Det översta lagret utgjordes av längsgående stockar, ca 0,25–0,35 meter tjocka. Mellan och under stockarna låg tvärgående klenare virke, samt kvistar och ris. I konstruktionen påträffades lodrätt nedkörda spetsade käppar, vars syfte förmodligen var att förankra konstruktionen. I ett par schakt noterades en risbädd under det tvärgående virket. Risbädden sträckte sig ca 1–2 meter utanför bron på bägge sidor (Widerström 2006:10f).

Den vikingatida broläggningen i Lärbro bestod av längsgående gran- och tallstockar, samt av lodrätt stående virke (Widerström 2006:9). Den tredje anläggningen utgjordes av lager med tunna stockar, käppar och ris och har daterats till den förromerska järnålderns senare del. Anläggningens funktion är inte säkerställd och det är ovisst om det rör sig om ytterligare en bro eller om en konstruktion med annan funktion (ibid:11f).

Även broläggningarna i Lärbro påminner med sitt stående virke och marktäckande lager om träkonstruktionerna i Jutekärret. Att lämningarna i Jutekärret skulle utgöra resterna av en väg eller broläggning över kärret är dock mindre sannolikt. På 1763 års storskifteskarta över Tibble mäts Jutekärret drygt 100 x 200 meter. Området bör inte, med de under mellersta bronsålder till äldre järnålder rådande terrängförhållandena, ha varit speciellt mycket större (Badelunda socken Tibble nr 1–2, T4-27:1). Badelundaåsen vidtar ca 200 meter söder om schakten i Jutekärret och vid den arkeologiska undersökningen kunde konstateras att kärmarken slutar ca tjugo meter

nordväst om samma schakt. Att människor under sådana förhållanden skulle ha byggt konstruktioner med det primära syftet att göra våtmarken farbar upplevs inte som troligt. Ett mer sannolikt scenario är att träkonstruktionerna skapats med syfte att göra platsen möjlig att vistas på och att likheten i konstruktion mellan anläggningarna i Jutekärret och broläggningarna vid Gullbron och i Starrarmyr snarast beror på att detta är ett lämpligt sätt att skapa bärkraftiga konstruktioner i våtmark.

En bro som kan vara vikingatida har även undersökts vid Fågelbacken ca 3,5 kilometer nordväst om Anundshög, Hubbo 74:3. Bron har överbryggar en svag sänka och lämningen efter den utgjordes av ett stort antal stolphäl, gropar och pinnhål. Lämningen hade en långsmal utbredning om ca 26–27 x 4–6 meter. Fem meter söder om bron fanns en anläggning som tolkades som fundament till runstenen Hubbo 74:1–2 (Lekberg (red), opublicerat manus), vilken i sin tur påträffats ett trettiotal meter åt nordost. Inskriften på runstenen lyder ”*taf lät resa denna sten efter krimut. Han var faren – Vidfasts son – österut, ulfr och Vibiorn...keitilas gjorde bro...*”. (Strid & Åhlén 1988:36). Möjligtvis är det den undersökta broläggningen som runstenen syftar på.

Den kategori av våtmarker med träkonstruktioner som i litteraturen beskrivs som offer- eller kultplatser, har ofta det gemensamt att de innehållit föremål eller anläggningar som sammankopplats med rituella aktiviteter på platsen. I några fall har även människoben eller rester av offerade djur framkommit i anslutning till träkonstruktionerna. År 1939 påträffades exempelvis ben från hästar och människor i den igenvuxna sjön Bokaren på gränsen mellan Rasbo och Stavby socknar i Uppland. Några år senare undersöktes ett större område av våtmarken, varvid en plattform byggd av pålar, ris och stenar framkom. Plattformen var täckt av lin och därpå låg människoben och ben från nöt och gris (Hagberg 1967:77).

Hästben i kombination med trävirke har också påträffats i en våtmark vid Ullentuna i Knivsta, Uppland. Kranierna härrörde både från små och stora djur och i ett fall satt en sten som möjligtvis dödat djuret kvar i kraniet. Offerplatsen i Ullentuna är inte daterad men har, utifrån likheten med offerplatsen vid Tademsgård i Skånela socken som ligger 25 km därifrån, antagits vara från tiden omkring Kristi födelse eller några århundraden äldre (Olsson 1993a).

Också den klassiska romartida offerplatsen vid Käringsjön i Övraby socken, Halland, innehöll träkonstruktioner. Platsen var vid tiden för offernedläggelserna en mindre sjö på en åsrygg. Runt sjökanten hade en bädd av trädstammar, grenar, ris och sten lagts ut och bildat en plattform ut mot vattnet. I anslutning till plattformen har träredskap och stora mängder keramik framkommit. I flera fall tycks keramikkrämlen ha innehållit någon form av matoffer (Arbman 1945; Carlie 1998).

Torun Zachrisson har påtalat en eventuell parallell till offerplatsen vid Käringsjön vid Vivelstasjön i Markims socken, Uppland. År 1899 utförde Rutger Sernander en mindre undersökning i kanten av sjön. Då framkom fem stycken större bitar och 3–4 mindre bitar av ett grovt lerkärl enligt Bernard Salin med sannolik datering till 0–500 e.Kr. dvs. till romersk järnålder eller folkvandringstid. Ovanför och invid krukans låg grenar av lövträd, en och gran samt under krukans gråstenar. Någon mer omfattande arkeologisk undersökning utfördes aldrig trots att Sernander förordade en mer systematisk utgrävning av mossen (Zachrisson 1989:15f och där anaförda arbeten; SHM inv. 10956).

I detta sammanhang kan även Frösvi i Närke nämnas. I början av 1900-talet undersökte Lennart von Post respektive Sune Lindqvist här en 80 meter lång spång av klivna ekstammar som ledde ut i en mosse. I kanten av mossen fanns ett kulturlager som bl.a. innehöll härdrester, brända ben och en fibula daterad till senare hälften av 500-talet e.Kr. Från området med kulturlager ledde spången ut i mossen och slutade

till synes mitt ute i våtmarken. Utanför spångens slut hittades en brädstump och ett antal störrar, varav flera vassade i ena änden. Vassade störrar av fanns även nedkörda i dyn intill ekstammarna – här sannolikt med syfte att hindra plankorna att glida åt sidan. Spången tolkades utifrån geologen von Posts analys av de topografiska förhållandena som en väg över mossen som löpt över de mest sankna partierna till en mer fast och torr högmossa i öster. Förmodligen har enligt undersökarna ett motsvarande kärr funnits vid mossens andra strand, som då även det måst göras trafikabelt (Lindqvist 1910).

Frösvi i Närke har senare diskuterats av Johan Runer i en exkurs till dennes avhandling (Runer 2006:243–254), dock med en annan tolkning av spången. Runer antar att spången var tänkt att sluta mitt ute i kärret/mossen och därmed inte fungerat som väg över våtmarken. Exkursen behandlar Vi-platser och de heliga platserna diskuteras bland annat i förhållande till begreppet stav. Runer menar att de spetsade störrarna vid spångens slut kommit dit genom att människor vid upprepade tillfällen satt upp en stav (vassad stör) på denna plats. På så sätt transformerades våtmarken till Frös-vi, dvs. till en plats helgad åt guden Frö. Vid Frös-vi har sedan olika typer av kult- och offerhandlingar ägt rum, vilka i sin tur skapat kulturlagret och härdarna längs med strandkanten (ibid:245; jfr Lindqvist 1910:135 som också han tar upp kopplingen till Frösvi och gudadyrkan till diskussion i tolkningen av kulturlagret).

Tolkning av resultaten från Jutekärret

Om vi efter denna utblick förflyttar oss tillbaka till Jutekärret, kan konstateras att kulturpåverkade lager kunde iakttas även här. Längs med kärrkanten fanns ett sandlager med inslag av sot, skärvsten och enstaka brända ben. Lagret indikerade strandanknutna aktiviteter i området och det är frestande att dra paralleller till bl.a. Frösvi eller Käringsjön. Lämningarna är dock diffusa och det är oklart hur de ska tolkas. Inga föremål, härdar eller större benmaterial som kan kopplas till mer specifika verksamheter har framkommit i undersökta schakt. I dagsläget finns således inga konkreta belägg för att Jutekärret fungerat varken som kult- eller offerplats. Samtidigt kan sådana funktioner på grund av undersökningarnas småskalighet inte heller uteslutas.

En annan tolkningmöjlighet, som på inget sätt utesluter en funktion som rituell plats, är att träkonstruktionerna i Jutekärret uppförts för att skapa en samlingsplats vid sidan av den ordinarie bebyggelsen. Liknande tankar har framförts av Kerstin Cassel avseende de gotländska fornborgar som uppförts i myrmark. Myrborgarna kan – åtminstone en del av dem – ha fungerat som samlingsplatser där ritualer och andra viktiga händelser utspelade sig. Man kan, enligt Cassel, till och med tänka sig att det vid vissa tillfällen var nödvändigt att kunna träffas på en mer neutral plats än vad hövdingens gård kunde erbjuda, exempelvis om man bjudit in representanter för en annan släkt eller grupp (Cassel 1998:149).

Flera av de gotländska myrborgarna är cirkulära, ibland närmast monumentala lämningar. De utgörs av en eller flera jord- eller stenvallar, vilka kan ha varit krönta av träpalissader (Arnberg 2007:127–132 och där anförda arbeten). Även om träkonstruktionerna i Jutekärret till sin utformning på inget sätt liknar myrborgarna, kan bakgrunden till valet av plats ha varit likartat. Våtmarker lämpade sig inte för ordinar bebyggelse, men däremot för möten på en genom topografien mer avskild plats. Läger vi till detta Jutekärrets strategiska läge vid Badelundaåsens fot, framstår teorin om Jutekärret som en mötes- och samlingsplats som rimlig.

Avslutning

De arkeologiska undersökningarna i Jutekärret har visat att Anundshögsområdet har ett större tidsdjup än vad som tidigare var känt och att Jutekärret använts för aktiviteter åtminstone från mellersta bronsålder in i romersk järnålder. Träkonstruktioner har under denna tid byggts – eller byggts om – vid flera tillfällen. Som en följd av undersökningsresultaten aktualiserades än en gång frågan om Anundshögsområdets betydelse innan den monumentala gravhögen uppfördes.

Trots att även tidigare arkeologiska undersökningar visat att Anundshög anläggs på en plats med en historia, utgör tiden före gravhögen ett svårgreppbart skede. ”Boplatslämningar” har framkommit på flera platser i området, men om dessa härrör från boende på platsen under äldre tider eller från andra aktiviteter har inte kunnat säkerställas. En av de undersökta härdarna låg i ett kulturlager under Anundshög och har daterats till romersk järnålder/folkvandringstid. Då det gäller daterade lämningar från bronsålder och järnålderns äldsta skede utgör träkonstruktionerna i Jutekärret dock ett nytt tillskott till Anundshögsområdet.

Vidgas det geografiska området något är bilden dock en annan. Kring Badelundaåsen finns lämningar från stenålder och framåt i tiden. Bronsåldern representeras bland annat av skärvtenshögar, skålgropsförekomster, depåfynd och gravar. Stråk med skärvtenshögar finns både öster och väster om Badelundaåsen och Jutekärret omges av rika fornlämningsmiljöer från bronsålder och äldsta järnålder.

Det är i detta sammanhang som träkonstruktionerna i våtmarken måste förstås. Redan under mellersta bronsåldern, då den äldsta daterade stolpen kördes ned i Jutekärret, bör Anundshögsområdet ur kommunikationssynpunkt ha varit en viktig plats i landskapet. Området låg alldeles invid Mälaren, som då var en havsvik. Hit kunde människor ta sig längs med Badelundaåsen för sedan fortsätta med båt – eller omvänt. På grund av svackan i åsen gick det också lätt att passera i öst-västlig riktning. Att Anundshögsområdet blev en mötes- och samlingsplats är därför rimligt.

En i dagsläget möjlig hypotes är således att lämningarna i Jutekärret varit en del av den större samlingsplatsen Anundshög, samt att platsen därigenom haft en betydelse som mötesplats långt före uppförandet av den monumentala gravhögen.

Senare under järnåldern fortsätter områdets historia som mötesplats – bland annat i skepnad av gravplats och vägskäl – och under medeltiden som tingsplats och Eriksgata.

Referenser

Litteratur

- Alström, U. 2005. *Badelundastudier. Förundersökning, RAAÄ 431, Badelunda socken, Västmanland*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen rapport A 2005:A36. Västerås.
- Arbman, H. (med bidrag av Sandgren, R. och Ljungh, H. J.). 1945. *Käringsjön. Studier i Halländsk järnålder*. Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar, 59:1. Stockholm.
- Arnberg, A. 2007. *Där människor, handling och tid möts. En studie av det förromerska landskapet på Gotland*. Stockholm. Diss.
- Aspeborg, H. (med bidrag av Boutelje, J). 1999. *Västra Skälby – en by från äldre järnålder. Arkeologisk undersökning, Västmanland, Lundby socken, Skälby 2:42, 2:43, 2:44 och 2:54, RAAÄ 865*. Rapport UV Uppsala 1997:56. Uppsala.
- Arrhenius, B. 2007. Gullhögen vid Tibble. Badelunda – en generationsgrav i skuggan av tingsplatsen. *Badelundabygden nr 17 – januari 2007*.
- Bohlin, A. 1967–1968. Västmanlands bronsålder. *Västmanlands fornminnesförenings årsskrift XLVII 1967–1968*.
- Bratt, P. 1999. *Anundshög. Del 1. Delundersökning och datering. Arkeologisk delundersökning av Anundshög, RAAÄ 431, Långby, Badelunda socken, Västerås stad, Västmanland*. Stockholms läns museum, Rapport 1999:20. Stockholm.
- Browall, H. 1986. *Alvastra pålbyggnad. Social och ekonomisk bas*. Stockholm. Diss.
- Carlie, A. 1998. Käringsjön. A Fertility Sacrificial Site from the Late Roman Iron Age in South-west Sweden. *Current Swedish Archaeology, Vol. 6*.
- Cassel, K. 1998. *Från grav till gård. Romersk järnålder på Gotland*. Stockholm. Diss.
- Feldt, B. 2005. *Synliga och osynliga gränser. Förändringar i gravritualen under yngre bronsålder – förromersk järnålder i Södermanland*. Stockholm. Diss.
- Gerdin, A-L. 1976. Undersökningar i Lärbro. *Gotländskt arkiv*.
- Grau, O. 1904 [1754]. *Beskrifning öfver Wästmanland. Dess städer, härader... och socknar*. I ny upplaga utgifven af Vestmanlands läns tidning. Västerås.
- Hagberg, U. E. 1967. *The Archaeology of Skedemosse II. The Votive Deposits in the Skedemosse Fen and their Relation to the Iron-Age Settlement on Öland, Sweden*. Stockholm.
- Jaanusson, H. 1969. Hällkistan från Bjurhovda i Västerås. *Formvännen*.
- Jensen, R. 2010. *Riksintresseområdet Badelunda U25. En kulturbeskrivning för djupstudie. Västerås, Badelunda socken, Västerås kommun, Västmanlands län*. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2009:65. Västerås.
- Kraft, J., Gladh, L., Ström, K., Söderwall, B., Wallén, B. & Grahn, R. 1989. *En historisk vandring i Badelundabygden*. Västerås.
- Kumlien, K. 1971. *Västerås till 1600-talets början. Västerås genom tiderna del II*. Västerås.
- Lagerstedt, A. & Lindvall, L. (med bidrag av Fernstål, L & Norr, S). 2008. *Äldre järnålder i Väster Hacksta. Hus, hägn och gård, RAAÄ 1060, 1061 och 1062, Västerås stad, Västmanlands län, Särskild arkeologisk undersökning*. Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2067. Upplands Väsby.
- Lhammer, A. 2009. Del 1. Riktlinjer för forsknings- och utvecklingsarbetet. *Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, Vetenskapligt program, 2009*. Red. Lhammer, A. Kulturmiljövård Mälardalen Skrifter 1. Västerås.
- Lindqvist, S. 1910. Ett ”Frös-vi” i Nerike. *Formvännen*.
- Magnusson, E. 1984. *Beskrivning till jordartskartan, Västerås SO*. Sveriges Geologiska Undersökning. Jordartsgeologiska kartblad skala 1:50 000. Serie Ae, Nr 64. Uppsala.
- Mörk, K. E. & Olsson, G. 1993. Gullbron – ett förbisett och 2400 år gammalt unikum. *Långhundraleden – en seglats i tid och rum. 50 bidrag om den gamla vattenleden från*

- Trälhavet till Uppsala genom århundradena, sammanställda av redaktionsgruppen inom Arbetsgruppen Långhundraleden. Knivsta.*
- Nylén, E. 1994. Tunas läge. *Tuna i Badelunda. Guld Kvinnor Båtar, 1.* Nylén, E. & Schönbeck, B., med bidrag av Nockert, M. Västerås.
- Olsson, G. 1993a. Offermossen i Ullentuna. Ett av flera Skoglövfynd. *Långhundraleden – en seglats i tid och rum. 50 bidrag om den gamla vattenleden från Trälhavet till Uppsala genom århundradena, sammanställda av redaktionsgruppen inom Arbetsgruppen Långhundraleden.* Knivsta.
- 1993b. Stora Rickebyanläggningen. Bro och/eller ledspärt? *Långhundraleden – en seglats i tid och rum. 50 bidrag om den gamla vattenleden från Trälhavet till Uppsala genom århundradena, sammanställda av redaktionsgruppen inom Arbetsgruppen Långhundraleden.* Knivsta.
- Onsten-Molander, A. 2008. *Skälby – bilden växer fram. Fortsatta undersökningar av boplatslämningar från äldre järnålder. Särskild arkeologisk utredning, RAA 865:2, 951:1 & 1020:1, Västerås 2:42, 2:50, Västerås (f d Lundby socken), Västerås kommun, Västmanland. SAU rapport, 2008:14.* Uppsala.
- Rickegård, K. 1993. Plötsligt fastnade plogen! – Där satt en 2300-årig ekstock. *Långhundraleden – en seglats i tid och rum. 50 bidrag om den gamla vattenleden från Trälhavet till Uppsala genom århundradena, sammanställda av redaktionsgruppen inom Arbetsgruppen Långhundraleden.* Knivsta.
- Runer, J. 2006. *Från hav till land eller Kristus och odalen. En studie av Sverige under äldre medeltid med utgångspunkt från de romanska kyrkorna.* Stockholm. Diss.
- Sanmark, A. & Semple, S. 2008. Tingsplatsen vid Anundshög. *Populär Arkeologi*, 4/2008.
- Sanmark, A. Semple, S. & Turner, A. 2009. Tingsplatsen som arkeologiskt problem. *Badelundabygden.* Nr 21 – januari 2009.
- Stenberger, M. 1956. Västeråstraktens förhistoria. *Västerås genom tiderna. Västeråstrakten. Natur och förhistoria. Del 1.* Red. Lundqvist, J. Västerås.
- Stenqvist Milde, Y. 2007. *Vägar inom räckhåll. Spåren efter resande i det förindustriella samhället.* Stockholm. Diss.
- Strid, J. P. & Åhlén, M. 1988. Runfynd 1986. *Formännen.*
- Welinder, S. 1984. Gravfältet vid Alvesta. *Västmanlands fornminnesförening och Västmanlands läns museum. Årsskrift 1984.*
- 1990. *Människor i Västeråstrakten för 1000 år sedan.* Västerås.
- Zachrisson, T. 2009. Del 2. *Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, Vetenskapligt program, 2009.* Red. Lihammer, A. Kulturmiljövård Mälardalen Skrifter 1. Västerås.

Arkivmaterial

- Drakenberg, S. ATA 4329/32. *Brev till Riksantikvarien, Stockholm*. Västmanland, Badelunda socken, Tibble.
- Floderus, E. ATA dnr 4504/43. *Brev till Riksantikvarieämbetet*. Västmanland, Badelunda socken, Tibble.
- ATA 1943. *PM rörande Badelundaåsen vid Tibble och Hälla, Badelunda församling, Västerås stad*. Västmanland, Badelunda socken, Tibble.
- Simonsson, E. ATA 4683/89. *Rapport från arkeologisk undersökning på Anundsbögsområdet 1984*. Västmanland, Badelunda socken, Långby.
- Widerström, P. 2006. *Ledbubroarna i Lärbro. En beskrivning av en hotad fornlämningsmiljö i gotländsk odlingsmark*. Lst. Diarienummer 431-5371-06. Arkeodok, Rapport 2006:16.
- Zachrisson, T. 1989. *Specialstudie av Markim socken med särskild inriktning på den yngre järnålderns bebyggelse och samhälle, med jämförande studier i Orkestaområdet*. Rapport.
- Åberg, N. ATA dnr 5094/52. *Rapport över det arkeologiska seminariets utgrävningsarbete å gravhög 5, Tibble, Badelunda församling, Västerås*.
- ATA dnr 5966/54. *Rapport nr 2 över det arkeologiska seminariets utgrävning av gravhög 5, Tibble, Badelunda församling, Västerås*.
- ATA dnr 5624/55. *Rapport nr 3 över det arkeologiska seminariets utgrävning av gravhög 5, Tibble, Badelunda församling, Västerås*.

Historiska kartor (Lantmäteriets digitala kartarkiv)

Lantmäteristyrelsen, Historiska kartor

T4-27:1, Västmanlands län, Badelunda socken, Tibble nr 1–2, Storskifte, 1763, Lantmätare Anders Säman

Lantmäterimyndigheterna, Historiska kartor

19-BAD-36, Västmanlands län, Västerås kommun, 1764-07-06, Storskifte

Muntliga uppgifter

Melander, J. Nämndstrateg/Stadsantikvarie, Västerås stad.

Övrigt material

Historiska museet, Sök i samlingarna, <http://mis.historiska.se>

Lekberg, P. (red), opublicerat manus. *Fågelbacken. Ett fornlämningskomplex i östra Västmanland. Del II. Lämningar från mellanneolitikum, senneolitikum och järnålder undersökta 1994. Raä 74:3, 147, 160, 161, 162 och 163, Hubbo sn, Västmanland. Textdel*. Av Lars Andersson, Carina Bäck, Ylva Bäckström, Totte Fors, Maarit af Geijerstam, Claes Hadevik, Per Lekberg, Ola Matthing, Pontus Melchert & Morten Steineke. Rapport till länsstyrelsen från Arkeologikonsult AB i samarbete med Arkeologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Miljökonsekvensbeskrivning. Översiktsplan för Badelundaåsen och ridanläggning. Bevarande- och utvecklingsplan. Samrådshandling. Västerås stad, 31 augusti 2009. Miljö- och Projekteringsbyrån i Mälardalen AB.

Ortnamnsregistret, <http://www2.sofi.se>; Johansson, M. 1937. Jutekärret, Badelunda sn, Siende hd, Västmanland.

Riksantikvarieämbetet Fornsök, (FMIS), www.fmis.raa.se

Risberg, J. *Kiselalger Jutekärret*. E-post, daterat 7 november 2008, 12.55.

Sveriges geologiska undersökning (SGU), www.sgu.se

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projektnr:</i>	KM 08036
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-07244-2008, daterat 2008-08-11
<i>Undersökningsperiod:</i>	25 augusti–5 september 2008
<i>Arkeologtimmar:</i>	215,5 timmar
<i>Personal:</i>	Ulf Alström, Anna Arnberg, Stefan Elgh, Christina Svensson
<i>Belägenhet:</i>	Tibble 3:1
<i>Ekonomisk karta:</i>	Badelunda J133-11G2j63
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90 2,5 gonV
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Föreliggande rapport, planer, profiler och fotografier.
<i>Fynd:</i>	Fynden förvaras på Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen i väntan på fyndfördelning.

Bilagor

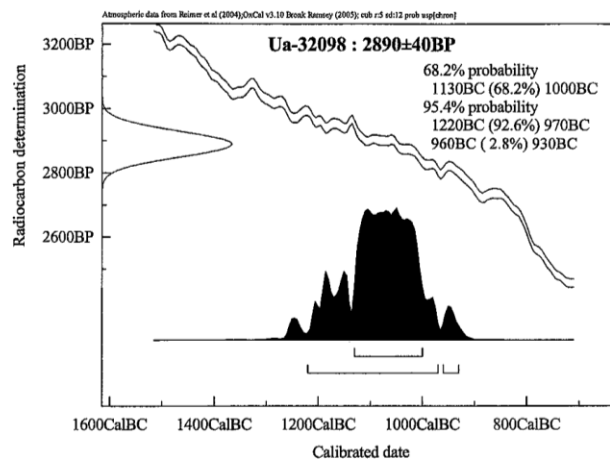
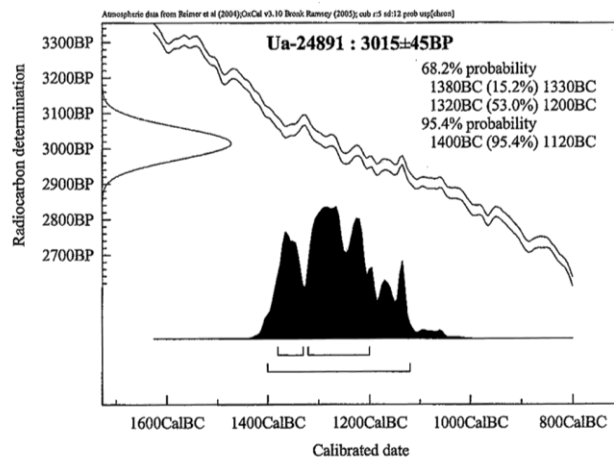
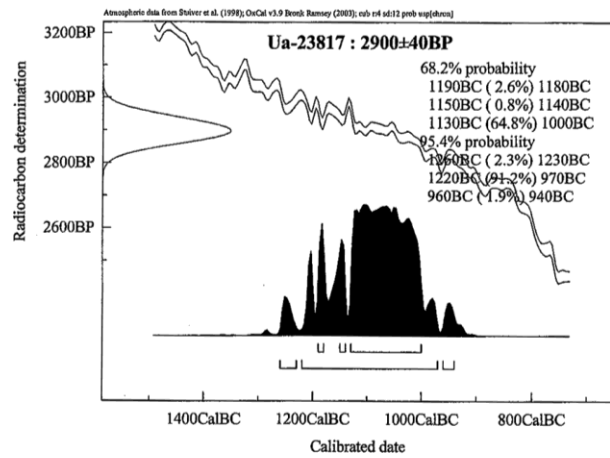
Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Läge	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Area, m ²	Fynd
S1	Jutekärret	2,9	2,6	0,95	7,5	-
S2	Sluttning i kanten av Jutekärret	6,7	0,95	0,7	6,4	F3
S3	Sluttning i kanten av Jutekärret	7,5	1	0,55	7,5	F1, F2
S4	Jutekärret	2	1,4	1,4	2,8	-

Bilaga 2. Fyndtabell

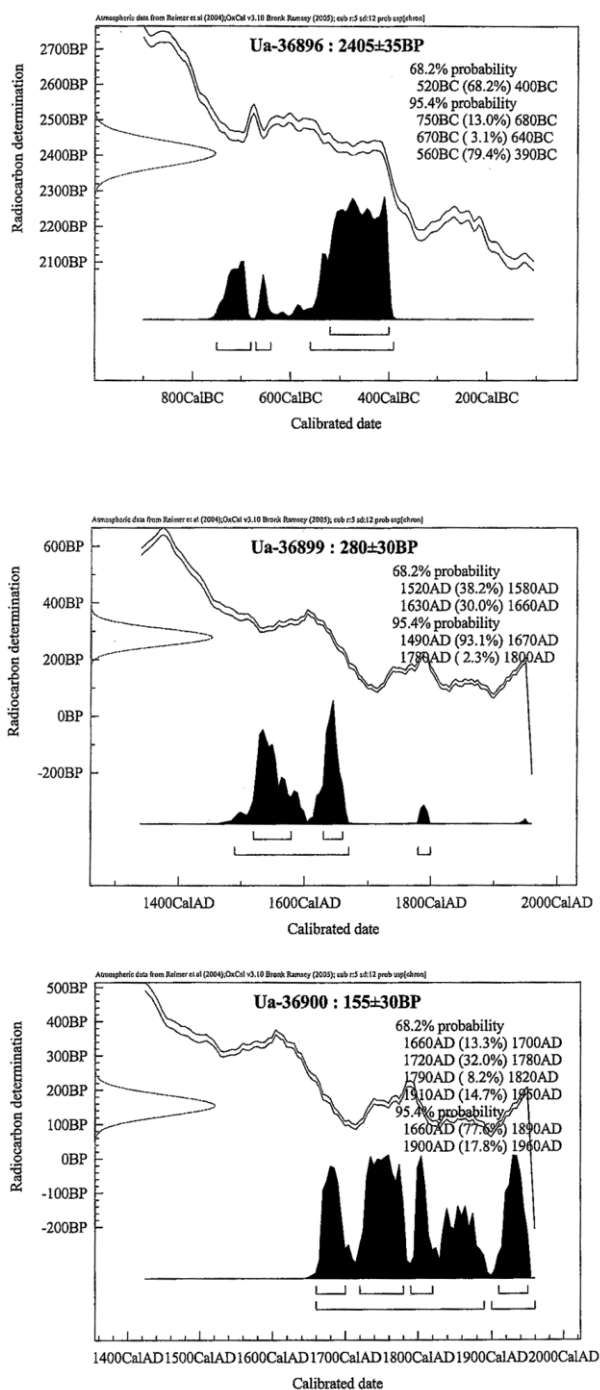
Fyndnr	Sakord	Material	Vikt, gr	Antal	Fyndomständighet
F1	Bränd lera	Lera	1	1	S3
F2	Bränt ben	Ben	1	1	S3
F3	Bränt ben	Ben	1	1	S2

Bilaga 3. ¹⁴C-analys, Jutekärret 2004

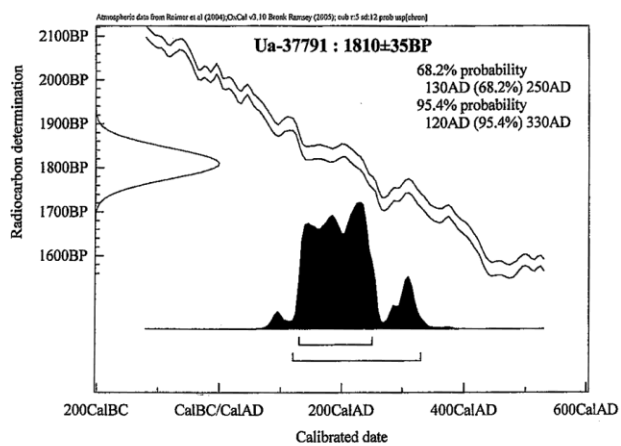
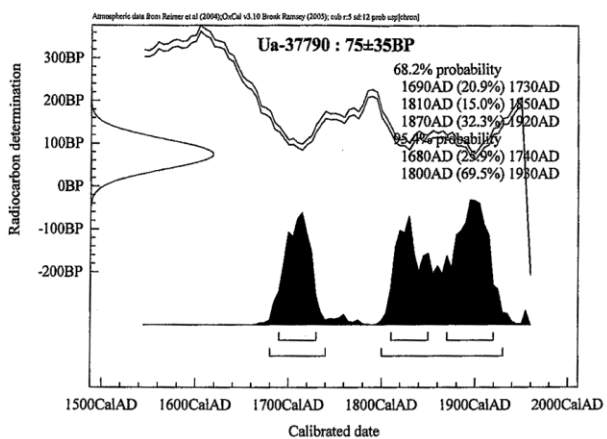

Figur 30. Ua-23817 avser en kvist från 2004 års schakt och Ua-24891 och Ua-32098 en stolpe i samma schakt.

Bilaga 4. ¹⁴C-analys, Jutekärret 2008

Figur 31. Ua-36896 avser en kvist från lager 7 i schakt 1, Ua-36899 en kvist från lager 5 i schakt 3 och Ua-36900 en kvist i lager 7 i schakt 4.

Figur 32. Ua-37790 avser bark från schakt 4 och Ua-37791 en stolpe från samma schakt.